

Fond za humanitarno pravo

POD LUPOM br. 16

februar 1995.

KOSOVSKI ALBANCI II

Ovaj izveštaj zasniva se na istraživanju koje je sprovedeno na Kosovu, u vremenu od maja do decembra 1994. godine. Cilj istraživanja je bio da se neposredno provere brojni navodi o pojačanoj represiji prema kosovskim Albancima. Na osnovu detaljnog pregleda informacija iz više nezavisnih izvora uočeno je da se većinom odnose na hapšenja, pretresanja, pritvaranja i suđenja, navodno iz političkih razloga ili zbog nacionalne pripadnosti, i na fizičko nasilje i druge mere protivpravne prinude.

Na terenu je razgovarano sa 165 ljudi koji su, u odvojenim prilikama, hapšeni, pretresani ili pritvarani navodno iz političkih razloga ili zato što su Albanci. Osim toga, velika većina njih navodi da su pod izgovorom informativnog razgovora zlostavljani i izlagani drugim svirepim, nehumanim ili ponižavajućim postupcima od strane pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. U izvesnom broju slučajeva svedočenje žrtava potvrđeno je izveštajima lekara (Srba i Albanaca) o vrsti i težini telesnih povreda.

Fizički je bilo nemoguće ispitati sve slučajeve koji su zabeleženi tokom istraživanja. Obrađen je samo manji broj od velikog broja registrovanih slučajeva, koji svi od reda ukazuju na istu matricu ponašanja službenih lica koja su odgovorna za primenu zakona, i nekoliko karakterističnih slučajeva.

Izveštaj sadrži deo o suđenjima za krivična dela udruživanja radi neprijateljske delatnosti i ugrožavanje teritorijalne celine zemlje. Taj deo je sačinjen na osnovu izveštaja posmatrača Fonda za Humanitarno pravo o toku suđenja, sudske dokumentacije, razgovora s 12 advokata koji brane okrivljene, kao i razgovora s nekim bivšim pritvorenicima i članovima porodica optuženih i osuđenih ljudi.

Ovome su pridodati nalazi istraživanja o uslovima u školama u kojima se nastava na albanskom odvija prema planu i programu obrazovanja koje je Republika Srbija ukinula 1990. godine, kao i načina na koji je veći broj Albanaca nasilno iseljen iz njihovih kuća.

Poseban deo izveštaja čine rezultati istraživanja mišljenja i uverenja beograđana o Kosovu. Ovo istraživanje sprovedeno je u novembru 1994. godine na uzorku od 220 stanovnika Beograda.

I PRAKSA SEGREGACIJE I ETNIČKE DISKRIMINACIJE U ŠKOLAMA

Izveštajem Statističkog zavoda SR Jugoslavije o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju na Kosovu obuhvaćene su samo škole u kojima se nastava izvodi na srpskom jeziku, prema nastvanom planu i programu obrazovanja Republike Srbije. Prema poslednjim statističkim podacima, školske 1992/93. godine upisano je 41. 880 učenika u 320 osnovnih škola, 14. 520 u 59 srednjih škola, ukupno 1769 studenata u 6 viših škola i 7625 studenata obrazovalo se na nekom od 12 fakulteta. Prema podacima albanskih prosvetnih organa, nepriznatih od strane vlade Republike Srbije, na

Fond za humanitarno pravo

Kosovu radi 830 osnovnih i 62 srednje škole s 360. 000 učenika, sedam viših škola s 1. 815 studenata i 13 fakulteta s 5. 875 studenata u nastavi na albanskom jeziku.

Od marta 1991. godine učitelji i profesori Albanci (ukupno 18.000) ne primaju plate. Republika Srbija plaća isključivo tehničko osoblje u osnovnim školama u kojima se nastava odvija na albanskom jeziku. Primenu ove mere zvanični predstavnici Srbije obrazlažu odbijanjem kosovskih Albanaca da primene zakone koje je skupština Srbije donela u vremenu od avgusta do septembra 1990. godine. Tim zakonima ukinute su sve prosvetne i obrazovne ustanove na Kosovu (i u Vojvodini), a Prosvetni savet Srbije postaje nadležna institucija koja donosi jedinstven nastavni plan i program obrazovanja za Republiku Srbiju. Administrativnim putem uvedene su privremene mere u 139 osnovnih škola na albanskom jeziku. U vremenu od septembra do decembra 1990. godine direktori Albanci zamenjeni su Srbima. Rešenja o razrešavanju Albanaca dužnosti direktora potpisivao je republički sekretar za obrazovanje i kulturu Danilo Ž. Marković, a rešenja o otpuštanju albanskih učitelja i nastavnika donose disciplinske komisije u školama.

Tokom školske 1991/92. godine zatvoreno je 26 osnovnih škola na albanskom jeziku. Učenici iz pet škola preseljeni su u druge javne škole, a za 310 odeljenja sa 7262 učenika nastava je organizovana u 160 privatnih kuća.

Prve zahteve za podelom stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti, stvaranjem izdvojenog prostora za Albance, ističu kosovski Srbi u junu 1990. godine, tražeći podelu preduzeća. Slede zahtevi za odvajanjem studentskih domova po etničkom principu, a početkom školske 1990/91. godine zabeleženi su prvi slučajevi izdvajanja škola za albansku decu.

Do početka školske 1992/93. godine u većini osnovnih škola izvršena je stroga podela školskog prostora. Poslednji takav slučaj registrovan je u septembru 1994. godine u Dečanima, kad su roditelji (Srbi) uputili zahtev lokalnoj vlasti da se osnovna škola "Bratstvo" fizički podeli i da se nastava za srpsku decu organizuje u zasebnoj zgradi.

1. Popodnevna smena za albansku decu

Na teritoriji opštine Đakovica nalazi se 36 osnovnih škola, u samom gradu četiri: "Emin Duraku", "Vojo Lakićević", "Mazlom Kpuska" i "Mustafa Bakija". Sve škole imaju po dva naziva i po dva direktora. "Emin Duraku" Srbi zovu "Sveti Sava", a školu "Vojo Lakićević" Albanci nazivaju "Zekerija Redža". Obe škole imaju nastavu na albanskom i na srpskom jeziku. Fizički nisu podeljene ali su deca razdvojena. U osnovnoj školi "Emin Duraku" nastava na srpskom se odvija pre podne, na albanskom popodne. U osnovnoj školi "Vojo Lakićević" nastava nije odvojena, ali su učionice tako raspoređene da se srpska i albanska deca retko sreću.

2. Izbacivanje albanske dece iz školske zgrade

Na početku školske 1990/91. godine osnovna škola "Miloš Gilić" u selu Vitimirice imala je 1200 učenika. Nastavu na albanskom jeziku pratilo je 336 dece. Trećeg i četvrtog septembra 1990. godine učitelji i nastavnici Albanci učestvuju u generalnom štrajku kosovskih Albanaca. To je bio povod da disciplinska komisija donese rešenje o otpuštanju 17 nastavnika. Iako je sud poništio odluku školske komisije nastavnici nisu vraćeni na posao. Zbog odbijanja nastavnika Albanaca da primene jedinstven nastavni plan i program obrazovanja Republike Srbije direktor škole zabranjuje učenicima i nastavnicima Albancima ulazak u učionice. Skupština opštine Peć zvanično obaveštava učenike i

Fond za humanitarno pravo

roditelje da se u ovoj školi nastava na albanskom jeziku ne može organizovati jer nema nastavnika koji će je organizovati u skladu s propisima Republike Srbije.

Šezdeset dana trajalo je svakodnevno okupljanje učenika u školskom dvorištu. Nijednom im nije dozvoljeno da uđu u učionice. Početkom novembra 1990. godine roditelji i nastavnici Albanci organizuju nastavu u privatnim kućama. Škola dobija ime "7 septembar". U januaru 1991. godine Opštinski sud u Peći kažnjava direktora novootvorene škole zatvorom u trajanju od 30 dana zbog pozivanja nastavnika na neposlušnost prema zakonitim odlukama državnih organa Republike Srbije (odbijanje da se primeni jedinstven nastavni plan i program obrazovanja).

Narednih godina stanje ostaje nepromenjeno. U zgradi osnovne škole "Miloš Gilić" u selu Vitimirice odvija se nastava na srpskom jeziku prema nastavnom planu i programu obrazovanja Republike Srbije. Na albanskom jeziku, prema nastavnom planu i programu obrazovanju ukinutim od strane Republike Srbije, organizovana je u privatnoj kući, 6 km udaljenoj od centra sela. Do juna 1994. godine policija je tri puta upadala i prekidala nastavu.

3. Izdvojene škole

Do uvođenja privremenih mera u osnovnim školama, obrazovnim i prosvetnim ustanovama u gradu Uroševcu (opština s preovlađujućim albanskim stanovništvom) bilo je osam školskih objekata, četiri osnovne i četiri srednje škole. Na početku školske 1991/92. godine nova lokalna srpska vlast najavljuje podelu škola. Na tu vest roditelji i učenici Albanci organizuju trodnevne mirne proteste ispred osnovnih i srednjih škola. Šestog oktobra uprava škole zabranjuje nastavnicima i učenicima Albancima ulazak u učionice. Zbog organizovanja protesta pet nastavnika i direktor Regionalnog pedagoškog zavoda kažnjeni su zatvorom u trajanju od 60 dana. Prekid nastave na albanskom jeziku traje do 20. februara 1992. godine. Tog dana nastavnici organizuju nastavu u privatnim kućama. Više od 100 kuća u Uroševcu pretvoreno je u učionice. Nakon nedelju dana roditelji, nastavnici i učenici ponovo organizuju mirne proteste ispred javnih škola, tražeći da se deca vrate u svoje škole. Privremeni školski organi uprave izdvajaju tri objekta za organizovanje nastave na albanskom jeziku. U ta tri objekta smešteno je 10. 180 učenika, od prvog do osmog razreda osnovne škole.

Prema navodima nastavnika osnovne škole "Đon Sereci" deca su ušla u učionice bez školskog nameštaja. Nestale su klupe, školski pribor, dnevnic, dokumenti učenika, radne knjižice nastavnika i sva školska dokumentacija. Zatekli su komade starog nameštaja koji se godinama ranije nije upotrebljavao.

4. Izdvajanje pomoću zida

Na početku školske 1991/92. godine mešovita osnovna škola "Vladimir Ilić Lenjin" u Prištini preimenovana je u školu "Miloš Crnjanski", a onda podeljena prema spratovima. Prizemlje je dodeljeno srpskoj školi, a I i II sprat albanskoj školi koja nosi naziv "Dardanija". Samo prvih nekoliko dana septembra deca su ulazila u školu na isti ulaz. Usledila je naredba direktora Bogija Gogića o obaveznom korišćenju zasebnih ulaza. Na kraju školske 1992/93. godine direktor pismenim putem zabranjuje nastavnicima Albancima da posećuju školu za vreme raspusta. U međuvremenu, tokom tog leta, sredinom nekadašnjeg zajedničkog hola podignut je zid.

Prvog dana nove školske godine (1. septembra 1993. god.) deca su počela spontano da se okupljaju u dvorištu. Prema rečima direktora albanske škole "Dardanija" zavladao je velika napetost. Direktori

Fond za humanitarno pravo

su, svako svojoj deci, objasnili da ubuduće treba da se drže svoje teritorije unutar školskog dvorišta. Prema rečima direktora osnovne škole "Dardanija" učionice su izgledale još sumornije i siromašnije nego nakon prve podele škole:

Nama je ostavljen jedan WC. U srpskom delu nalaze se dva. Nama je pripalo 12 normalnih i 4 malih učionica. Još 4 učionice smo dobili tako što smo lesonitom pregradili hodnik kroz koji prolaze deca. Dve improvizovane učionice nemaju prozore. Tokom leta poskidali su nam štekere za struju, plafonjerke, prozorska okvire i vrata. Uzeli su nam 250 prozorskih stakala koje smo dobili od jedne kosovske firme. Ranije je svaka učionica imala po dve gvozdene police za cipele. Tokom leta preselili su ih u srpski deo. Od nekih je Bogi napravio rešetke na ulazu u školu, tuda ulaze srpska deca. Ostavio nam je stari školski nameštaj.

Podelom škole izgubili smo zajedničko zvono. Njihov čas traje 45 minuta, naš 40 minuta. Oni rade u dve smene, mi u četiri. Oni imaju 650 učenika, mi 2330. U srpskom delu nalazi se velika školska zbornica. Školska kuhinja je ostala u našem delu, ali je naša deca ne koriste. Nemamo para za hranu. U toj kuhinji jedu srpska deca. Jedna vrata ostala su nezazidana, tako da srpska deca mogu iz svog dela da uđu u kuhinju. Salu za fizičku kulturu koristimo isključivo popodne, kad srpska deca odu kućama.

Početakom 1994. godine Bogi je naredio svom domaru da nam isključi struju. Ostale su samo plafonjerke. Nijedan šteker za struju ne radi. U februaru, Bogi šalje račun za struju i vodu u iznosu od 300 dinara. Polovinu ukupnih troškova prebacio je na mene. Taj račun platio sam odmah. Sledeći je iznosio 900 dinara i taj još nisam platio, nisam uspeo da sakupim toliki novac od roditelja, većinom nezaposlenih. Bogi mi je zapretio da će mi isključiti struju i vodi, ali do sada to nije uradio.

U vreme jedinstvene škole bio sam direktor. Pomoćnik direktora je bila Srpkinja. Dobila je otkaz zato što se nije slagala sa zvaničnom politikom Srbije u oblasti obrazovanja na Kosovu. Za direktora postavljen je Bogi Gogić. Jednom prilikom, kad smo bili sami, nakon podizanja zida, priznao je da mu je žao zbog svega, ali da je reč o borbi za svoj narod. Rekao mi je da mi se divi zato što se i ja borim za svoj narod. Po njemu naš bivši pomoćnik direktora je za osudu jer se kao Srpkinja nije borila za svoj narod.

U osnovnu školu "Dardanija" preseljeno je oko 400 učenika osnovne škole "Aca Marović". Početkom 1992. godine roditelji Srbi demonstriraju ispred škole "Aca Marović", tražeći da njihova deca imaju zasebnu školu. Prema navodima nastavnika Albanaca roditelji Srbi branili su albanskoj deci da uđu u školu. Nakon tog događaja milicija zabranjuje albanskoj deci da ulazi u školu. Srpske školske vlasti donose odluku o ukidanju nastave na albanskom jeziku u osnovnoj školi "Aco Marović" i o preseljenju albanske dece u druge škole. Odeljenja viših razreda pripojena su osnovnoj školi "Hasan Priština" koja je takođe podeljena.

5. Obrazovanje pod nejednakim uslovima

Nastava na srpskom jeziku u osnovnoj školi "Dositej Obradović" u Prištini organizovana je za 500 učenika, raspoređenih u 17 učionica. U istoj zgradi, 15 prostorija i dva podruma dodeljene su albanskoj školi "Hasan Priština" koja ima 1600 učenika. Ova škola radi u tri smene. U trećoj smeni

Fond za humanitarno pravo

učenici preseljeni iz osnovne škole "Aco Marović". Kabineti, školska ambulanta i kuhinja ostaju u okviru srpske škole. Školsko dvorište koriste zajedno, ali se deca ne mešaju. Do danas je zabeleženo 15 incidenata, uglavnom se radilo o tučama učenika. U junu 1994. godine grupa srpskih učenika, iz ove i susedne srednje škole, hteli su da uđu u albanski deo škole. Domar nije dozvolio. Uveče se dogodio incident. Kamenicama su gađali učenike koji su izlazili iz albanske škole. Bilo je povređenih. Povodom incidenta, videli su se i razgovarali direktori obe škole. Inače, nastavnici Albanci i Srbi ne komuniciraju. O tome kako su podeljene učionice i oprema, pomoćnik direktora albanske škole kaže:

Razmeštaj su izvršili tako što su preneli nov školski nameštaj na prvi sprat, a u prizemlje i suteran ubacili su rashodovan nameštaj. Odneli su uređaje iz WC-a. Ostavili su nam gole vodovodne cevi. Od tada ne možemo da pustimo vodu. Sve strašno smrdi, iako sve peremo hemikalijama.

Pre podele imali smo odlično opremljen kabinet za fiziku, biologiju, informatiku i opšte-tehničko obrazovanje. Po naređenju direktora Stankovića sve je to preseljeno. Nama nije dat nijedan kompjuter, a u njihovom kabinetu nalazi se devet. Tražili smo da povremeno radimo u tom kabinetu, direktor Stanković nije odobrio. Uzeli su razglasnu stanicu preko koje smo emitovali obaveštenja za vreme odmora. Uzeli su školsku ambulantu, tako da smo bili prinuđeni da improvizujemo ambulantu u učionici, kad se među našom decom pojavila šuga. Uzeli su domara, alat, prozorska stakla koja smo dobili od osiguravajućeg društva. Zaposlili smo domara koji donosi alat iz kuće.

Devetog januara 1993. škola je po drugi put podeljena: skinuta je bista Hasana Prištine i uklonjena tabla s nazivom škole. Stavili su novu s imenom "Dositej Obradović". Tog dana škola je bila okružena milicijom. Pretukli su našeg bibliotekara zato što je gledao kako neki ljudi skidaju bistu.

Nekadašnja srednja medicinska škola "Husni Zajmi" u Đakovici ukinuta je 1990. godine. Odeljenje na srpskom nastavnom jeziku preseljeno je u gimnaziju "Hajdar Duši" (danas "Đakovička gimnazija"). Kad je ova generacija završila školovanje smer je ukinut zbog malog broja prijavljenih kandidata za nastavu na srpskom nastavnom jeziku. Zgrada nekadašnje medicinske škole ostala je prazna. Nastava za 960 učenika na albanskom jeziku organizovana je u privatnim kućama i u zgradama osnovnih škola. Škola i dalje nosi naziv "Husni Zajmi".

6. Zlostavljanje za vreme informativnog razgovora

Istraženi slučajevi pokazuju da se većina policijskih upada u škole događa u junu mesecu, na kraju školske godine. Gotovo da nema osnovne i srednje škole na albanskom nastavnom jeziku u koju policija nije upala bar jednom tokom juna, počevši od 1991. godine. Među pozvanim ili privedenim prosvetnim radnicima na informativni razgovor policija najviše batina direktore i nastavnike u srednjoj školi.

Tokom juna 1994. godine policija je izvršila pretres u gotovo svim osnovnim školama u opštini Đakovica. Pored svedočanstava oduzeta je kompletna školska dokumentacija, počev od dnevnika do potvrda o kupljenom ogrevu. Pozadinu masovnih pretresa i pozivanja na informativne razgovore činilo je hapšenje predsednika i nekolicine članova Udruženja nastavnika Albanaca u Đakovici (6. maj 1994. godine).

Fond za humanitarno pravo

Direktor osnovne škole "Vlaznimi" u selu Crmjane (opština Đakovica) pozvan je 18. juna 1994. godine po jedanaesti put na informativni razgovor. Prema njegovim rečima neko vreme su ga plašili zbog izdavanja svedočanstva, a onda su ga ispitivali o stručnim sastancima direktora osnovnih škola, udruženju nastavnika Albanaca i o radu komisije za prosvetu koju je navodno formirala kosovska vlada u egzilu.

U junu 1994. godine policija upada u osnovnu školu "Mazlom Kpuska", tražeći učionice u kojima se izvodi nastava za učenike srednje medicinske škole. Vrše pretresanje direktorove kancelarije. Lokalni policajac, nekadašnji profesor filozofije u medicinskoj školi "Husni Zajmi", i izvesni inspektor iz Kruševca tražili su svedočanstva. Pronašli su školski pečat, oduzeli i priveli direktora u policijsku stanicu. Tamo su ga terali da prizna da je član navodno ilegalne komisije za prosvetu u opštini Đakovica. Nakon šest sati pušten je, sutradan ponovo pozvan. Tom prilikom teran je da potpiše samooptužujući iskaz. Prema njegovim rečima načelnik državne bezbednosti Sreten Camović, nekadašnji nastavnik srpskog jezika u osnovnoj školi, bio je ljut zato što policija dozvoljava izdavanje svedočanstva s pečatom "Republika e Kosoves". Osim rečima, ljutnju je i pokazao na drugi način. Uzeo je pečat i njime nekoliko puta udario direktora po čelu, vičući da su svi Albanci životinje i da s njima čovek ne može razgovarati:

U prisustvu dvojice inspektora načelnik me pesnicama udario po licu, oborio na pod, šutirao po leđima sve dok se nije umorio. Predlagao je da me bace kroz prozor. Nagnuo se da pogleda visinu, a onda je rekao da ne vredi, da ću pasti na terasu i spasiti se. Polomio mi je dva zuba. Pocepao je onu izjavu koju su sastavili policajci, besno je vikao da ću morati svakodnevno da se javljam u policiju u 9 sati, čak i nedeljom. Govorio je da ne smem da bežim, ako to uradim uzeće nekog iz moje porodice i držati ga sve dok se ne pojavim. Pustio me je nakon tri i po sata, s tim da sutra ponovo dođem. Javio sam se sutra u 9 sati. Sačekao me je inspektor iz Kruševca. Rekao mi je da moram da čekam na Camovićevu odluku. Zajedno smo čekali oko pola sata. Dok smo bili sami, govorio je da on ne može da shvati kako je Camović mogao da me tuče, da ja nisam krijumčar droge ili oružja, već direktor škole. Rekao je da to ne bi smelo tako da se radi.

U policijskoj stanici, nakon privođenja na informativni razgovor, fizička sila je upotrebljena i prema sekretaru srednje umetničke škole u Peći:

U ponedeljak, 27. juna (1994. godine) došla su dva policajca u civilnom odelu. Moj sin od 16 godina je bio sam u radnji. Našli su 10 dnevnika, školski delovodnik, nekoliko praznih formulara i 12 svedočanstava o završenom osmom razredu osnovne škole. Tada sam ja naišao. Poznao sam svog bivšeg učenika. Nekada me je prvi pozdravljao na ulici. Odveli su me u policiju. Tražili su da im pokažem kako izgleda školski pečat. Nacrtao sam i napisao "Republika Kosoves, mesme artit - Odise Paskali". Onda su tražili da im navedem imena onih koji imaju oružje. Nisam znao. Počeli su da me udaraju pendrekom po dlanovima. Nisam mogao da trpim, povukao sam ruke, a moj bivši učenik udari me tada dva-tri puta pendrekom po ramenima i rukama. Morao sam da izujem cipele i da legnem na pod. Noge su mi pričvrstili stolicom. Udarali su me pendrecima po tabanima. Kukao sam na glas. Moj učenik popeo mi se na vrat. Zgazio me. I danas me boli. Kada su me pustili nisam mogao da hodam. Takvog su me

Fond za humanitarno pravo

odveli na sprat. Tu su me dvojica u civilu ispitivali o tome ko našoj školi dostavlja svedočanstva i diplome, koliko imamo učenika i gde se održava nastava. Otvoreno sam govorio, mi to ne krijemo. Naknadno su mi vratili sve osim 12 svedočanstava o završenoj osnovnoj školi. Već mesec dana nisu me tražili. Samo da se oporavim.

II NASILNO ISELJENJE

1. Naučne i visokoškolske ustanove

Na osnovu zakona koje je donela skupština Republike Srbije sredinom 1992. godine prestali su sa radom Institut za istoriju Kosova i Akademija nauka i umetnosti Kosova. Odlukom načelnika kosovskog okruga o iseljenju Albanološkog instituta (8. mart 1994. godine) onemogućen je rad i poslednjoj albanskoj naučnoj ustanovi na Kosovu.

Albanološki institut u Prištini formiran je 1977. godine. Trospratna zgrada namenski je građena za ovaj institut. Početkom 1991. godine Republika Srbija prestaje da finansira delatnost instituta. Političkih i policijskih pritisaka nije bilo. Odlukom načelnika kosovskog okruga Miloša Simovića od 28. 12. 1993. godine zgrada instituta, s opremom i inventarom, dodeljena je neimenovanoj instituciji Republike Srbije. Načelnik Simović 28. 2. 1994. godine obaveštava upravu instituta da će komisija preuzeti prostorije 3. 3. 1994. godine. Na žalbu uprave instituta upućene vladi Republike Srbije (2.3. 1994. godine) odgovara načelnik Miloš Simović rečima da "ne postoji nijedan razlog da bi se odluka promenila".

U institutu je nastupilo vanredno stanje. Drugog marta uvedena su dežurstva. Akademici čuvaju zgradu. Sklanjaju knjige iz biblioteke na sigurnija mesta. Osmog marta oko 15 sati komisija načelnika Simovića upada u zgradu, zamenjuje bravu na ulaznim vratima i obaveštava direktora da je zgrada predata univerzitetu (na srpskom nastavom jeziku) na korišćenje. Direktor Sadri Fetiu obraća se policiji, traži zaštitu. U međuvremenu radnici instituta okupljaju se ispred zgrade. Uspevaju da uđu unutra u trenutku dok su članovi Simovićeve komisije izlazili iz zgrade. Direktor Fetiu postavlja predsednika Saveta da dežura na vratima, a muzikologa na telefonskoj centrali.

Prema navodima akademika Sadri Fetiu, Antona Čete i Redžepa Čosje oko 19 časova stigla je grupa naoružanih ljudi u civilu. Njih tidesetak predvodio je Ljuba Čumburović, upravnik Okružnog zatvora u Prištini. Držao je uperen pištolj. Direktor Fetiu kaže da su tukli sve na koje su naišli:

Na vratima je bio Haljimi, bez reči su ga pretukli. Prebili su oca jednog našeg naučnika koji se zatekao u zgradi, našeg muzikologa koji je invalid, blagajnika. U zgradi je bilo oko 40 ljudi. Na međuspratu naleteo sam na upravnika zatvora. Podigao sam ruke i povikao na njega rečima da sam ja direktor a da mi odgovori ko su oni, kakvo naređenje imaju... Opsovao mi je albansku majku, vikao je da će nas sve pobiti, da ne znamo s kim imamo posla. Svi oko njega su čudno vikali, kao Tarzan. U tom trenutku neko me je udario preko ustiju i u leđa. Pao sam. Spale su mi naočari. Udarali su me, štitirali. Polomili su mi naočari. Nisam hteo da izađem napolje. Vikao sam da me ubiju. Gurnuli su me na neko staklo, udario sam glavom, bio sam krvav. Izbacili su me napolje, ne znam kako sam ponovo ušao unutra. Najteže mi je bilo kada sam video kako je pao moj profesor Anton Četa. On je naš akademik, rođen je 1920. godine. Slomili su mu prst. Video sam kad su udarali Idriza Ajetija, našeg akademika koji ima

Fond za humanitarno pravo

78 godina. Filologa Ragipa Muljaku gazili su nogama. Sve su redom tukli. Bilo je tu 10 žena. Uspeli su da nas izbace napolje. Zekerijah Cana uspeo je da ostane. Sakrio se ispod nekog stola. To su bili neki specijalci. Policija u uniformama stigla je nakon našeg izbacivanja na ulicu. Pitali su šta se dogodilo, ko nas je napao! Uhvatio sam za rukav specijalca koji je stajao pored mene i pokazao ga policiji. Tu pred policijom specijalci su zamenili brave i postavljali lance. Policija je samo rekla da dođemo i damo izjavu. Iste večeri sam otišao u policiju. Zapisali su.

Na dan zakazanog iseljenja instituta, akademik Anton Četa došao je da bude s kolegama. Zatekao je kolege, mnoge već starce, i desetak žena:

Video sam kako hvataju jednu devojkju, vuku za kosu i bacaju je na pod. Šamarali su ženu našeg rektora. Vikali su da će nas ubiti. Jedni drugima su vikali "udrite tigrovi!". Jačina tih krikova me skamenila. Pao sam na stepenice, glavom na dole. Mislio sam samo na to da nekako smognem snage i podignem se na noge. Dvojica mlađih kolega su me uhvatili za ruke i izveli napolje. Video sam Fetiu, bio je krvav. Kada sam došao kući bio sam otečen. To su sitni tragovi, proćiće, ali kome su oni potrebni?

U junu 1994. godine na adresu direktora Albanološkog instituta stiglo je obaveštenje načelnika kosovskog okruga o poništavanju odluke o oduzimanju zgrade i suspendovanju komisije koja je sprovela tu odluku. U isto vreme, beogradski mediji objavljuju informaciju koja otkriva da predsednik Srbije Slobodan Milošević misli da su vlasti na Kosovu donele nepravilnu odluku o iseljenju Albanološkog instituta.

Neposredno nakon objavljivanja vesti o vraćanju zgrade Albanološkom institutu, dnevni list na srpskom jeziku "Jedinstvo" (izlazi u Prištini) obaveštava javnost da ta vest nije tačna:

Kako zvanično saznajemo, Albanološki institut nije, niti će ikada biti, vraćen pod krov zgrade koja je svojina države Srbije, a ne nekakve fantomske države Kosovo. Univerzitetske institucije koje su se uselile u ovu zgradu rade normalno, a pre dva dana ovde je, kako dolikuje, proslavljen Vidovdan i Dan univerziteta.¹

Novi korisnici zgrade Albanološkog instituta postali su biološki institut, nekoliko profesora s prirodno-matematičkog fakulteta i galerija umetnosti (srpskog) Univerziteta u Prištini. Suđenje povodom tužbe Albanološkog instituta odlagano je sedam puta zbog odsustva tužene strane (republika Srbija, kosovski okrug, Priština) iako sud ima pravo da u takvom slučaju donese odluku u odustvu tužene strane.

2. Izbacivanje Albanaca iz njihovih kuća

Prema evidenciji advokata iz Đakovice, Prizrena i Prištine više od 450 albanskih porodica nasilno je iseljeno iz njihovih stanova. Trista porodica izbačeno je iz državnih stanova koje su legalno koristili. U stopedeset novih stanova, vlasništvo Albanaca, provaljeno je u vreme izvođenja poslednjih radova na njima. U vezi s tim, samo u Đakovici pokrenut je upravni postupak za iseljenje bespravno useljenih u 88 stanova u svojini Albanaca. Firma koja je gradila stanove podnela je 10. januara 1992. godine krivične prijave protiv 56 bespravno useljenih lica. Do danas, javno tužilaštvo nije reagovalo.

¹"Jedinstvo", 30. juni 1994. godine

Fond za humanitarno pravo

Podaci o 18 istraženih slučajeva u Đakovici, Prištini i Prizrenu pokazuju da je među bespravno useljenim licima najviše pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Oni provaljuju i zaposedaju albanske stanove ili pomažu drugima u tome. Osam stanova je zaposednuto za vreme kratkotrajnog odsustva korisnika (posao, poseta rođacima). Tri porodice iseljene su pretnjama, oduzimanjem ključeva ili izbacivanjem ljudi i stvari na ulicu. Tri porodice prinudno su iseljene na osnovu nezakonitih odluka upravnih organa skupštine opštine. U ostalim slučajevima na osnovu nezakonitih odluka privremenog organa o poništavanju rešenja o dodeli stana i ugovora o dodeljenim stanovima.

Među istraženim nema nijednog slučaja da su iseljeni vraćeni u svoje stanove na osnovu pravosnažnog rešenja upravnog organa ili presude suda. Po pravilu, upravni i sudski postupak traju godinama.

2.1. Slučaj inženjera Bokši Arsima

Porodica Bokši ne živi u svom stanu u Đakovici od 11. juna 1991. godine. Tog dana, inženjer Bokši zatekao je novu bravu na vratima svog stana. Nepoznata Srпкиnja otvorila mu je vrata i saopštila da to nije više njegov stan. Inženjer se istog dana obraća policiji. Policijska patrola obavlja službeni razgovor s ljudima koji su provalili u stan i obaveštava inženjera da se u njegov stan uselio rezervista milicioner, da to nije smeo da uradi, ali kad je već u stanu, niko ne sme da ga uznemirava. Savetuju inženjera da se obrati sudu.

Sedamnaestog juna 1991. godine, upravni organ donosi rešenje kojim nalaže rezervisti milicioneru da se u roku od 24 sata iseli iz tuđeg stana. Isto rešenje donosi i Opštinski sud u Đakovici. Nadalje, inženjer upućuje predloge za prinudno iseljenje. Upravni organ i Opštinski sud ne preduzimaju ništa.

Tridesetog jula 1992. godine inženjer se obraća predsedniku SR Jugoslavije, ministarstvima pravde SR Jugoslavije i Srbije, predsedniku skupštine Srbije i Ministarstvu za urbanizam i stambene poslove Srbije. Sedamnaestog avgusta 1992. godine podnosi krivičnu prijavu za krivično delo nasilja kojim se ugrožavaju slobode i prava građana pripadnika drugog naroda (čl. 61a Krivičnog zakona Srbije). Sedamnaestog oktobra 1992. godine u Đakovici stiže radna grupa Odbora za žalbe skupštine Srbije. Radna grupa zaključuje da je pritužba osnovana. Petog aprila 1993. godine inženjeru stiže zvanično obaveštenje da je Odbor za žalbe skupštine Srbije naložio Skupštini opštine i Opštinskom sudu u Đakovici da sprovedu postupak iseljenja bespravno useljenog lica.

U ime svog brata, advokat T. Bokši 1. novembra 1993. godine pismeno se obraća saveznom ministru za ljudska prava i prava manjina Margit Savović. U prilogu šalje celu dokumentaciju, osim zaključaka Odbora skupštine Srbije. Odgovor ministra za ljudska prava i prava manjina stiže 24. januara 1994. godine:

Obaveštavamo Vas da smo posredstvom Ministarstva unutrašnjih poslova republike Srbije informisani da se SUP-u Peć kao i OUP- Đakovica organ koji se stara o sprovođenju pomenutog rešenja nije obratio sa zahtevom za njegovo izvršenje. U tom smislu ovo ministarstvo, nemajući razloga da sumnja u verodostojnost dobijene informacije, smatra da u konkretnom slučaju nema valjanog osnova za konstataciju da

Fond za humanitarno pravo

su gospodinu Bokšiu povređena prava, s obzirom da nije iskoristio sve zakonom predviđene mogućnosti za realizaciju svojih prava.

U vezi s ponovnim obraćanjem saveznom ministru, ovog puta s zaključcima Odbora skupštine Srbije, 15. februara 1994. godine stigao je sledeći odgovor:

Povodom ponovnog obraćanja saveznom ministarstvu za ljudska prava i prava manjina, kao i podrobnijeg opisa činjeničkog stanja, ovim vas informišemo da smo kod Ministarstva pravde Republike Srbije urgirali izvršenje rešenja, ukazujući na nedopustivo odlaganje. Odmah po dobijanju odgovora obavestićemo vas o njegovoj sadržini.

Poslednje informacije u vezi sa stanom inženjera Bokšia kazuju da je 12. maja 1994. godine dobio odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Đakovici u kojem se navodi da je krivična prijava 19. novembra 1992. godine ustupljena Opštinskom javnom tužilaštvu i da oštećeni treba da se obrati tom sudu i sazna u kojoj fazi postupka se nalazi prijava.

2.2. Drugi slučajevi nasilnog oduzimanja stanova

Musli Murta, radnik u trgovinskoj organizaciji u Đakovici, otkupio je stan koji mu je dodeljen na osnovu ugovora o korišćenju. U njegov stan provaljuje Srbin Jovica Grbić, kolega s posla koji u međuvremenu menja zanimanje i zapošljava se u policijskoj stanici u Đakovici. Prema rešenju upravnog organa iseljenje bespravno useljenog milicionera trebalo je da se obavi 14. marta 1991. godine. Stanica milicije je odbila da izvrši prinudno iseljenje. Musli Murta pozvan je na informativni razgovor. Prema njegovim navodima tadašnji zamenik komandira stanice javne bezbednosti pretio mu je preduzimanjem oštrih mera ukoliko pokuša da provali u svoj stan.

U novi stan, u naselju "Orize" u Đakovici, inženjer Masar Dolji trebalo je da se useli do 31. decembra 1991. godine. Nekoliko dana pre toga svratio je da vidi kako teku završni radovi. Na vratima svog stana nalazi papir s imenom Đinović Ranko, a unutra tuđ poljski krevet. Taman je hteo da izbaciti tuđe stvari kad se pojavio Ranko Đinović u pratnji oca, braće i četvorice naoružanih milicionera. Milicioneri naređuju inženjeru da se udalji i ne uznemirava Ranka Đinovića, a da svoje pravo na stan ostvari preko suda. Do danas, to svoje pravo nije ostvario.

Albanac Kadri Ljutolji dobija stan u Prištini 1986. godine, nakon 35 godina rada u rudniku "Trepča". Za vreme trajanja prinudne uprave, 1990. godine, najpre je izbačen s posla, a onda mu je oduzet stan. O tome, on kaže:

Decembar 1991. godine. Napolju sneg. Duvao je jak vetar. Na moja vrata došli su trojica ili četvorica milicionera, predstavnici rudnika i Sekretarijata za urbanizam i stambene poslove skupštine opštine Priština. Naredili su da izađemo napolje, ja, žena i šestoro dece. Stajali smo na ulici, a oni su bacali stvari. Odmah se uselio Nebojša Milanović. Ismet Krasnići, moj sused i kolega iz rudnika, takođe je izbačen iz stana. Vodili smo i upravni i sudski postupak. Ništa ne vredi. Živim kao podstanar, primam pomoć od humanitarnog društva "Majka Tereza".

Rudar Sejdi Rahmani je, ozbiljnom pretnjom, primoran da u roku od jednog sata izađe iz stana i preda ključeve. Živeo je u stanu u naselju "Dardanija" u Prištini, koji je 1986. godine, prema pravilima

Fond za humanitarno pravo

o dodeljivanju stana, dobio od rudnika "Trepča". Sedmog decembra 1992. godine u njegov stan upada Srbin Milutin Kesić, u pratnji dvojice milicionera i dvojice civila. Prete mu ubistvom ukoliko u roku od jednog sata ne preda ključeve od stana. Nakon isteka datog roka, Sejdi Rahmani predaje ključeve. Advokat Ljirije Osmani kaže:

Na dan 31. decembra 1992. predala sam Sekretarijatu za urbanizam skupštine u Prištini zahtev za iseljenje bespravno useljenog Milutina Kesića. Ovaj organ, do danas, nije postupio po mom zahtevu. Petog januara 1993. godine podnela sam tužbu radi ometanja poseda, s predlogom mere da se izvrši iseljenje bespravno useljenog lica. Opštinski sud nije postupao po mojoj tužbi.

III DISKRIMINATORSKA PRIMENA PRAVNIH NORMI O ZAŠTITI PRAVA PRIPADNIKA DRUGOG NARODA

Godinama pre ukidanja kosovske autonomije vlast Republike Srbije postavlja pitanje zaštite osnovnih ljudskih prava Srba na Kosovu kao prioritet u vođenju jedinstvene politike tadašnje Jugoslavije. Još 1986. godine, navodno zbog velikog broja krivičnih dela na štetu Srba i Crnogoraca na Kosovu, donete su dopune Krivičnog zakona Srbije. Radi se o krivičnim delima iz čl. 61a, 61b i 61c koja se javljaju kada se neko klasično krivično delo vrši s motivom da izazove nespokojstvo ili osećaj nesigurnosti ili neravnopravnosti pripadnika drugog naroda ili bez obzira na motiv učinioaca kada izvršeno krivično delo izaziva ili može da izazove takvo nespokojstvo. Član 61a obuhvata razne oblike nasilja prema ličnosti i imovini, od povrede groba do zagađivanja vode za piće.

1. Dušanove šljive

Tokom aprila 1994. više od 30 Albanaca iz sela Zaskok ispitivano je u policijskoj stanici u Uroševcu u vezi s nestankom 72 sadnice iz voćnjaka Srbina Dušana Bulatovića. Većina Albanaca s kojima su razgovarali istraživači Fonda kažu da se Dušan Bulatović oduvek korektno ponašao prema svojim susedima. Pozdravljao ih je, redovno se raspitivao za njihovo zdravlje. U ovom slučaju zameraju mu što nije javio meštanima da su mu nestale šljive. Kažu, oni bi stvar ispitali i pronašli lopova. Ovako, po njima ceo slučaj izgleda kao da je neko hteo da im naudi, da ih policija ispituje i maltretira.

Kad je policija došla kod Dušanovog suseda J. A. tražili su da pregledaju njegov voćnjak. Nisu našli nestale sadnice. Predali su mu poziv za informativni razgovor. Istovremeno poziv je dobio i njegov brat iz istog sela. Prema navodima J.A. prvo saslušanje je trajalo devet sati. Načelnik je tek pomenuo šljive, više ga je interesovalo da li je član Demokratskog saveza Kosova. Sledećeg dana, on i njegov brat, morali su da dođu s decom:

Nisam poveo najmlađeg sina od 7 godina. Bio je bolestan. Na mog najstarijeg sina načelnik je vikao zato što nije izvadio ličnu kartu. Prevodio sam sinu kad mu je postavljao pitanja. Kasnije sam saznao da načelnik odlično govori albanski. Drao se na dete što ne zna srpski u srpskoj državi. S mlađim sinom je bio nešto mirniji. Doduše rekao je da će ga zatvoriti u orman, a mene poslati u zatvor, ako mu ne kaže ko je ukrao šljive. Dete nije znalo, pa nas je izbacio napolje. Uveo je mog brata. Čuo sam od njega da mu je načelnik rekao da zna da nismo krivi, ali da misli da nećemo da kažemo ko je ukrao sadnice. Brat mu je odgovorio da je video nekoga ko je to uradio, otišao bi kod komšije Dušana i njemu to rekao, a ne policiji.

Fond za humanitarno pravo

Istraživači Fonda razgovarali su s desetogodišnjim učenikom koji je na informativni razgovor pozvan s ocem. U njegovom prisustvu inspektor je šamarao oca kad je ovaj, na pitanje ko je predsednik njegove stranke, odgovorio da je to Rugova. Razgovarano je s učenikom srednje trgovačke škole kome je zaprećeno batinama i slanjem u vojsku ako ne kaže ko je ukrao šljive. Njegovog oca uzgred su pitali za šljive, a pretukli zbog starijeg sina koji je pobjegao u inostranstvo da ne bi služio vojsku. Učenik petog razreda osnovne škole takođe je pozvan, nije ispitivan o šljivama. Bio je prisutan kada je načelnik udarao rukama njegovog oca zato što je ponavljao da ne zna šta je bilo s Dušanovim šljivama.

Nastavnik P. L. pozvan je takođe s decom. Prvo je on ispitivan. Prema njegovim navodima počeli su da ga tuku kad je priznao da predaje po nastavnom planu Ministarstva za prosvetu Republike Kosovo:

Tukli su me svuda po telu, čak i po polnim organima. Trajalo je pet minuta. Onda su mi naredili da skinem cipele i da legnem na leđa. Pendrecima su me udarali po tabanima, ali me nisu pitali za šljive. Izbacili su me napolje, pozvali mog dvanaestogodišnjeg sina. Načelnik ga je ispitivao oko jedan sat. Pretio mu je batinama ako ne nađe lopova. Dete je moralo da potpiše zapisnik. Kada je pozvao mlađeg, uveo je mog brata da prisustvuje. Decu je pustio kući, a mene je ponovo uveo u sobu. Pripala mi je muka pa mi je dozvolio da se umijem. Odjednom se promenio, izvinjavao se što me tukao, rekao je da zna da mi nismo ukrali šljive.

2. Batinanje deteta

Dvanaestogodišnji R. M. igrao se na poljani pored srpskog groblja. Igrao se i mnogo puta ranije. Tog dana (18. juni 1994. godine) Srbi su posećivali grobove. Noseći nekoj ženi otvarač za flaše, R. M. je video da ljudi ostavljaju hranu pored spomenika. Rekao je to drugoj deci, sačekali su da posetioci odu i krenuli preko spomenika. R. M. je gurnuo jedan spomenik i pomerio ga iz ležišta. Ni on ni druga deca nisu smatrali da je to nešto strašno. Popodne je došao neki Srbin iz obližnjeg sela i poveo ga svojoj kući zato što je dirao spomenike. Onda je doveo dvojicu inspektora u civilu i zajedno su dečaka odveli na groblje. Ništa ga nisu pitali, samo su slikali spomenike:

Prvo je onaj Srbin udarao po krstovima i spomenicima, rušio ih, a tek onda je milicija snimala. Ja sam samo ćutao. Sve je to trajalo oko pola sata, a onda su me odveli u policijsku stanicu u Gnjilane. Uveli su me u jednu sobu i tu ostavili. Ušla su dva milicionera, ništa me nisu pitali, samo su me udarali. Jedan me je udario nogom u leđa, drugi pendrekom i pesnicom po leđima. Ne znam koliko su me tukli, onesvestio sam se. Postao sam svestan kad je ušao jedan milicioner i zaustavio ove što su me tukli. Govorio je albanski. On me izveo iz sobe. Dao mi je da pijem vode, umio me i sedeo je sa mnom dok nisu došli ona dvojica inspektora koji su me priveli. Kasnije sam saznao da su išli po moje roditelje ali ih nisu našli, bili su u Gnjilanu. Rekli su mi da idem kući i da dođem u ponedeljak. Pitao sam zašto, nisu odgovorili.

U ponedeljak izjutra majka dovodi R. M. u policijsku stanicu. Dežurni milicioner tvrdi da niko nije tukao dete. Vraća ih kući. Popodne, po njih dolaze dva inspektora u civilu i odvođe ih na razgovor u policijsku stanicu. Dete je pričalo o događaju, a oni su na to rekli da cela stvar nije mnogo važna.

Fond za humanitarno pravo

Ja sam kao majka rekla da sam za to da platim, ako je dete nanelo neku štetu, a ne da mi ga tuku. Jedan od inspektora koji ga je priveo rekao je da dete nije dobilo batine. Skinula sam detetu majicu i pokazala njegovu leđa. Isti inspektor je gledao i ponovio da ga je priveo ali da ga nije tukao. Razgovarali su s nama oko jedan sat, s tim da sutra dođemo s decom mog brata. Deca imaju po sedam godina. Svo troje je reklo da su se igrali i da su dirali spomenike. Potpisala sam zapisnike i više nismo pozivani.

Roditelji su pretučeno dete iste večeri odveli na pregled u privatnu kliniku, a 22. juna 1994. godine u državnu bolnicu u Gnjilane. Obe medicinske ustanove, nezavisno jedna od druge, potvrđuju da su detetu nanate telesne povrede.

3. Napad na ulici u Kosovo Polju

Fizički napad na nekoliko grupa Albanaca koje su se nezavisno jedne od drugih zatekle na ulicama grada 14. jula 1994. oko 20 sati, žrtve i svedoci vide kao namernu provokaciju, policijskih organa ili srpskih ekstremista, u vezi s godišnjom skupštinom Demokratskog saveza Kosova, održane u restoranu van grada. Zamenik komandira policijske stanice u koju su iste večeri privedeni napadnuti Albanci smatra da celom događaju ne treba pridavati značaj, da je reč o bezazlenom incidentu u gradu u kojem se takve stavri nikada ne dešavaju.

Osmoro Albanaca s kojima su razgovarali istraživači Fonda pominju korzo ispred kafića "Princ" i skretanje s glavne ulice kao mesta događaja, odsustvo milicije koja se inače uveče nalazi na ulicama, kratko trajanje napada, naredbu "dosta više" i osećanje da su u policiji ispitivani kao osumnjičeni za napad.

Dve albanske porodice zatekle su se na ulici. Odrasli kažu da ne pamte da se tako nešto desilo u Kosovo Polju. Veruju da je to neko organizovao. Domaćin jedne porodice, ovako opisuje incident:

Svečano smo se obukli, sve u belo. S komšijama smo krenuli da njihovom rođaku čestitamo rođenje deteta. Kada smo skrenuli s glavne ulice ispred nas je istrčao čovek i uhvatio mog komšiju za vrat, a onda mene za košulju. Mlad, meni nepoznat. Samo nas je pitao na srpskom: "Šta ste vi? Jeste li Šiptari?" Moj komšija je potvrdio i ovaj ga je pesnicom udario u levo oko. U trenutku kad sam ugledao drugog, već smo bili okruženi grupom od njih 15 do 20. Pesnicom me neko oborio na zemlju. Pokušao sam da se dignem i da potrčim prema čerki koja je plakala. Video sam ženu u krvi. Čulo se: "Dosta više!" Sve ukupno trajalo je nekoliko minuta. Razbežali su se. Moja žena je bila najviše povređena. Krv je tekla iz njenih ustiju. Ambulanta je bila zatvorena pa smo je tako krvavu odveli u policiju. Bilo je već devet sati uveče. Dežurnom policajcu, Momčilu Trajkoviću ispričali smo šta se dogodilo. Rekao mi je: "Ako imaš kola idi u bolnicu pa se vrati". Dok sam ženu vozio video sam na putu neke ljude u grupama. To sigurno nisu bili Albanci. Zato mislim da se to nije desilo slučajno. U bolnici nisu bili baš ljubazni. Moja žena se plašila ušivanja vilice, a lekar je na to rekao da ga baš briga. Vratili smo se u policijsku stanicu oko ponoći. Čekali smo jedan sat dok nas Momčilo Trajković nije pozvao da damo izjavu.

Domaćin druge porodice seća se da je grupa ljudi naletela na njih i da ga je neko udario pesnicom u lice.

Fond za humanitarno pravo

Ostao sam zbunjen, nisam se snašao, pogledom sam tražio decu. Ugledao sam komšiju kako se rve s nekoliko mladića. Čulo se "dosta više" i svi su nestali. Moja žena je pala od straha. Nisu je udarali. Našu komšinicu su jako povredili. Uplašeni, tražili smo načina da se sklonimo s ulice. Za nama je trčala neka Srpkinja, nosila je džemper i sat koje je našla na mestu gde su nas napali. Oko ponoći su me zvali da dođem u policiju, odgovorio sam da je noć i da ću doći sutra. Sat kasnije došli su po mene kolima. Dao sam izjavu.

Ista stvar se dogodila mladićima koji su šetali u glavnoj ulici, ispred picerije "Princ". Prema navodima osmorice mladića šetajući stigli su do picerije, kad im je grupa prišla s leđa. Devetnaestogodišnji T. R. prepoznao je neke od napadača.

Svi su iz Kosova Polja. Nema starijih od 30 godina. Jedan od njih ima pržionicu kafe, drugog znam iz viđenja. Na zidu ispred picerije sedeo je Pufta, bavi se trgovinom gume. Kada su nas napali s leđa istovremeno su skočili Pufta i Srbin do njega. Neki su skočili na Ziju, neki na mene. Oborili su nas na zemlju vičući: "Zašto si izašao na korzo, jebem ti majku. Nemoj da te vidim više ovde!" Udarali su me nogama, rukama. Po licu, po stomaku, po rebrima. Dva puta sam se podizao s zemlje i pokušavao da im umaknem. Uspeo sam treći put. Sklonili smo se kod jednog našeg druga. Odatle su me odvezli u bolnicu u Prištini. Proveo sam 48 sati u šok sobi. Moj brat je prijavio slučaj. Odneo je u policiju lekarski izveštaj. Zamenik komandira mu je rekao da tu nema šta da se uradi, što mi Albanci pravimo po desetoro dece pa jurcaju sokacima i prave probleme. Poslao ga je kući, kao tu nema šta da se uradi.

Vlasnik radnje koja gleda na piceriju posmatrao je događaj, ali se nije usudio da priđe i zaštiti mladiće. Video je kad su mladići pobegli prema obližnjem dvorištu. Vlasnik je video da za njima trči Pera Milovanović, bivši fudbaler, policijski rezervista. Na ulazu u dvorište stajala je starija Albanka koju je Pera Milovanović udario čizmom u kuk. Isprečila se preko ulaza, nije mu dozvolila da uđe za mladićima.

I. P. je te večeri šetao s drugovima i jednom drugaricom. Čini mu se da su napadači izašli iz picerije. Sve ih poznaje iz viđenja. Tukli su ih rukama i nogama. Devojke nisu dirali. Nije video policiju. Kasnije je izbrojao da je te večeri prebijeno ukupno 15 Albanaca. Sat nakon događaja, trojica inspektora su došla u njegovu kuću, rekli su da su iz Prištine, da su došli na poziv lokalne policije zato što Albanci rade nešto strašno u Kosovo Polju. U policijskoj stanici zateko je svoje drugove, drugaricu i njenog komšiju Srbina koji je nepozvan došao da svedoči o tome šta se događalo na ulici. Njegovo ime nije hteo da navede, da ne naškodi čoveku koji je hteo pomogne, da kaže istinu.

Mene su pitali za skupštinu Demokratskog saveza Kosova. Inspektor je čas govorio albanski, čas srpski. Odgovorio sam da znam da je održana. Onda je počeo da me vređa: "Zašto šetate kao koze po ulici. Zašto vaše majke šetaju u dimijama kao stoka pred srpskim kućama. Ja imam dva deteta, a vi pravite toliku decu. Šta će vam desetoro dece". Pitao me da li držim Titovu sliku. Rekao sam da nemam, našta je on zapretio da će biti svašta, ako je pronađe. Srbin, drug moje drugarice dao je izjavu i pustili su ga. Nas su držali do 3 sata noću. Na polasku rekli su nam da dođemo sutra izjutra. Tog puta ispitivali su nas inspektori državne bezbednosti. Bili su korektni, ali su i oni hteli da potvrdimo da je incident vezan za održavanje skupštine Demokratskog saveza Kosova. Inspektor je rekao da hoće da nađe krivca i da su neke Srbe

Fond za humanitarno pravo

osumnjičili. Video sam da su svojim kolima stigli Srbi, Dragan Lakušević, Marko Rakočević i Pera Milovanović. Razgovarali su s inspektorom, s nama ih nisu suočili. Nas su pustili, kao zvaće ako bude potrebno.

Njegovom drugu su pokazivali osumnjičene. Nikoga nije prepoznao. Inspektor ga je pitao da li su provocirali Srbe, glasno pričali na albanskom, smejali se...

Vlasnik radnje koja se takođe nalazi preko puta picerije mislio je da se radi o kafanskoj tuči. Izašao je da potraži decu i da ih skloni. Ugledao je na ulici dvoje romske dece.

Petoro Srba je izletelo iz picerije. Okomili su se na decu. Tukli su ih nogama i rukama. Deca su uspela da pobegnu. Prepoznao sam Dragana Lakuševića, Peru Milovanovića i Marka Rakočevića. Ta tuča Cigana trajala je minut, dva. Bila su im usput. Vratio sam se do radnje i s vrata gledao da nađem decu. Naišao je jedan i viknuo: "Šta gledaš?" Pritrčala su još četvorica, meni nepoznata, jedan me udario pesnicom u glavu. Pao sam. To je videla moja ćerka koja je počela da plače. Dotrčali su moji ukućani. Podigao sam se i zaustavio muškarce da ne krenu za Srbima. Ušli smo u kuću. Pozvao sam policiju da prijavim tuču. Nisam video da su izašli na ulice. Prema pričama ljudi nekoliko grupa je bilo raspoređeno dužinom puta od kilometra, otprilike na svakih 50 metara. Liči da je napad organizovan. Ja inače dobro stojim s Srbima. Ovakve stvari nisu se događale.

IV NEZAKONITO HAPŠENJE, PRETRESANJE I ZLOSTAVLJANJE

Istraženih 25 slučajeva otkrivaju samovoljno ponašanje pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije prema građanima, čim utvrde da su Albanci.

Prema navodima K. T. novinara lista "Bujku" teške batine dobio je 20. septembra 1993. u dvorištu policijske stanice u selu Belečevac. Milicioner ga, pucanjem u automobil, prisilio da stane. Navodno K. T. nije reagovao na njegovo prethodno upozorenje. Odveo ga u dvorište, tukao ga dok se nije umorio, a onda ga izbacio na put.

Četvorica seljaka iz sela Velika Jablanica šamarani su i tučeni kundakom od puške ispred svojih kuća zato što su na pitanje policijske patrole da li znaju gde stanuje izvesni Mučaj odgovorili da takvog nema u selu. Tom prilikom seljacima su oduzete lične karte. Vraćene su im preko poverljive policijske veze.

Mentalno bolestan Š. K. slušao je muziku s kasetofona kada je u autobus ušla policijska kontrola (na putu od Kosovske Mitrovice do Srbice, 21. juni 1994. godine). Nije isključio kasetofon kad su mu naredili da prekine s muzikom. Tukli su ga iako su putnici predočili policiji da je bolestan.

1. Događaj u kafani "Trešnja"

A. P. i njegov prijatelj S.V. teško su povređeni 21. aprila 1994. godine u kafani "Trešnja" u selu Vitomirice.

Traktorom smo stigli u Vitomirice. Uveče, kada smo završili posao svratili smo u "Trešnju" da večeramo. Često sam svraćao u tu kafanu. Konobaricu Dragicu dugo

Fond za humanitarno pravo

poznajem. Unutra je sedelo pet naoružanih milicionera, trojica u uniformi, dvojica u civilu. Naručili smo piće, Dragica je donela i čekali smo da se pripremi večera. Ušla su četvorica naoružanih milicionera, dvojica su bili u civilu i kako su nas videli dohvatili su čaše sa stolova i počeli da nas gađaju. Pozvao sam Dragicu da platim, digli smo se da idemo. U tom trenutku jedan u uniformi dohvatio je pivsku flašu i njom me udario po glavi. Srušio sam se na pod. Pokušao sam da se podignem i pobegnem kad je jedan od onih u civilu izvadio nož i zamahnuo u pravcu mog stomaka. Rukom sam dohvatio sečivo koje mi je paralo dlan. Odjednom su ustali svi milicioneri i navalili na nas dvojicu. Prvo su nam psovali albansku majku, a onda nastavili ćutke da nas šutiraju i udaraju kundacima po telu. Ne znam šta su nam sve radili. Izgubio sam svest. Kad sam otvorio oči milicije nije bilo više. Obojica smo ležali na podu u krvi. Dragica nas je polivala vodom. Izvinjavala se, govorila je da nije kriva, nije htela da naplati. Nekako smo se dovukli do traktora i laganom vožnjom stigli u naše selo. Ponoć je bila prošla. Probudio sam ženu. Do jutra je moja žena vadila komade stakla iz moje glave.

2. Nasilje na uroševačkoj pijaci

D. Ć. iz sela Zaskok došao je s ujakom na pazarni dan (subota, 21. maja 1994.godine). Stajali su ispred pijace.

U tom trenutku prišao mi je milicioner, uhvatio me za ruku iznad lakta i zatražio da pokažem ličnu kartu. Ujak se malo odmakao, napravio se kao da nije sa mnom. Milicioner je pogledao ličnu kartu, pretresao me i počeo da viče: "Gde su ti pare koje si ukrao?" Iako je video da nemam dinara, viknuo je nekom čoveku da pozove policijsku patrolu da uhapsi lopova. Kako te patrole nije bilo, uhvatio me za kaiš od pantalona i tako me vukao sve do policijske kancelarije unutar pijace. Gurnuo me unutra govoreći da je doveo lopova. Milicioneri iz te kancelarije ne pitajući ništa počeli su da me mlate. Dva puta sam dobio pendrek po leđima, rukama i nogama su udarali gde su stigli. Dva puta sam gubio dah. Stalno su pitali zašto kradem? Na moje da nisam ukrao, pretili su da će me poslati u policijsku stanicu. Onda su prešli na razna pitanja. Da li sam služio vojsku, koji rod vojske...Jedan je bio naročito besan: "Zbog vas Šiptara ja sam morao da dođem na Kosovo". Kažu da idem kući, ja krenem prema vratima, zaustavi me jedan udarac u stomak, drugi preko ustiju. Opet izgubim dah. Sačekali su malo da dođem sebi, a onda mi rekoše da idem pravo kući i da ćutim o pijaci.

3. Traženje oružja

Od preko 200 slučajeva, registrovanih tokom istraživanja, obrađeno je 28 koji ilustruju primenu Zakona o oružju i municiji u praksi, i jedan karakterističan koji se odnosi na blokadu čitavog sela.

3.1. Nasilje nad starcem iz Žegre

N.H. je uhapšen u svojoj kući 18. marta 1994. godine u 9 sati. Rečeno mu je da imaju informaciju da skriva pušku i pištolj. Batinan je od 9 i 30 do 17 sati. Uz put su ga psovali, najčešće albansku majku. Pominjali su pušku koju je njegov otac imao pre 25 godina. Oko 17 sati njegov sin doneo je pištolj i tada prestaju da ga tuku. Obojicu su odvezli kući u selo. Pretresli su samo dvorište. Otac N. H.

Fond za humanitarno pravo

potvrđuje da je stara puška izgorela i da ju je on lično bacio u reku. Svu trojicu odvede na ispitivanje kod komandira. Nakon 10 minuta puštaju oca i sina, a 82. godišnjeg dedu zadržavaju.

Jedan od njih uzeo mi je štap pomoću kojeg hodam i naredio da ispružim ruke. Tim mojim štapom udario me po dlanovima. Mnogo me udario. Znoj je tekao s mene. Dva sata me udario. Tražili su tu cev, a ja sam ponavljao da je to bilo pre mnogo godina i da je izgorela. Posle sam morao da se izujem. Udarali su me po tabanima, opet, mojim štapom. U jednom trenutku ušla je žena koja kuva kafu i rekla im: "Sramota, bijete starog čoveka!" Ućutkali su je. Oko 20 sati pustili su me. Na stepenicama me je videla ona žena, počela je da čupa kosu i da viče: "Kuku mene kako su te utepali". Bio sam otečen i crn. Od tada teško hodam.

3.2. Batinanje bolesnog profesora

N. M, profesor na Ekonomskom fakultetu u Prištini pozvan je na informativni razgovor 22. juna 1994. godine. U policijskoj stanici u Peći rečeno mu je da znaju da skriva pušku i pištolj. Ispitivanje je vodio inspektor Branko Marjanović u prisustvu petorice pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije.

Naredio mi je da sednem i skinem sako. Čim sam seo udario me petom u predelu srca. To je bilo strašno. Počeo je da me vređa, navodno da pijančim, nosim pištolj za pojasom, dižem dva prsta na dan nacionalnog praznika Albanije... Pokušao sam da mu objasnim da sam imao dve teške operacije bubrega i da ne pijem. Podigao sam košulju da im pokažem ožiljke od operacija, u tom trenutku svi su skočili da me udaraju po bubrezima. Dohvatili su pendreke, neke kraće i duže, pa po telu, očima, licu... Stalno su ponavljali da predam oružje ili ću proći gore nego Vlaznim Šeho, bivši načelnik javne bezbednosti, moj komšija kojeg su nedavno teško pretukli. Bio sam na podu kad su mi noge učvrstili naslonom od stolice, pa udri pendrekom po tabanima, turu, rebrima. Najteže mi je bilo kad sam morao da stanem licem prema zidu, s dva prsta od ruke da se oslonim na zid i da stojim na nožnim prstima. Čim sam tako stao dobio sam snažan udarac po bubrezima. Srušio sam se na pod. Počeli su da se izivljavaju. Narede mi da sednem, ja krenem a oni mi izmaknu stolicu. Jedan od njih, visok bubuljičav mladić stavljao mi je nož pod grlo, pokazivao mi saračku iglu kojom će mi probosti oko. Taj je bio pijan. Pretili su mi bacanjem kroz prozor. Neko mi je zaboo vrh pendreka u levo oko, iznad same očne duplje, zatim vrh pendreka u stomak. To je bilo divljaštvo. Savijao sam se od bolova, a oni su ponavljali: "Kaži gde si sakrio oružje ili ćemo te ubiti!" Odlučio sam da izmislim neko mesto. Pomenem da je oružje u garaži, oni kažu da lažem i nastave da me tuku. Kažem da je u podrumu, oni opet da lažem. Tukli su me od 10 do 17 sati. Izbacili su me preteći da ne smem da pričam o batinama, a da oružje donesem u kafanu "Jusaj", to je neka prljava kafana u koju normalni ljudi ne ulaze. Ispred policijske stanice čekala su me dva prijatelja i odnela me kući. Odmah su došli moji prijatelji lekari i kada su videli povrede smatrali su da je najbolje da odem u državnu bolnicu. Tamo me primio dr. Vojislav Popović, upravnik urološkog odeljenja koji je poslanik u Skupštini Jugoslavije. Ja sam njegov dugogodišnji pacijent. Smestio me na hiruško odeljenje, načelniku je rekao da u izveštaju opiše svaku povredu, da je to zločin protiv mirnih građana. Meni je savetovao da ih tužim kada se oporavim.

Fond za humanitarno pravo

3.3. Primena elektro šokova u policijskoj stanici u Uroševcu

Osamnaestogodišnji F. E. živi s majkom i mlađom braćom. 11. aprila 1994. godine probudilo ga je zvono na vratima. Dok se obukao i sišao s sprata, policija je već bila u kući. Razbili su staklo na ulaznim vratima i ušli. Govorili su srpski, a kad je rekao da ne razume prešli su na albanski. Uzeli su mu pasoš i vozačku dozvolu. Tražili su oružje, rekli su da znaju da ga ima. Pogledali su pod krevet u njegovoj sobi i na tome se završio pretres. Odveli su ga u policijsku stanicu.

Morao sam da skinem cipele i sednem na pod. Dvojica su sela na moje noge i pitaju da li imam oružje. Nemam, kažem im, a njih dvojica, svaki po deset pendreka po mojim tabanima. Ponove pitanje, dam isti odgovor. Opet od svakog po deset udaraca. Onda, ubiće mi majku ako ne kažem gde mi je oružje. Nisam imao šta da im kažem, Treći put dobijem po deset udaraca. Ukupno trideset po svakom tabanu. Dizali su mi noge, prislanjali me na zid, udarali boksom po glavi i ušima, pendrečili sve dok mi nije potekla krv iz usta. Pao sam, oni me usprave i ponovo pitaju. Odgovorim da rade šta hoće, nemam oružje. Narede mi da skinem pantalone. Kako sam zbog bolova bio spor, oni su me skinuli. Opasačem su mi vezali ruke iza leđa. Morao sam da legnem na pod. Video sam nešto što liči na telefon. Kad sam pokušao da se podignem, oni me jače pribiju uz pod. Jedan mi je držao glavu, drugi je sedeo na mojim nogama. Žice od onog aparata koji je ličio na telefon stavili su mi na uši i na polni organ. Užasno je bolelo. To je tako delovalo da sam ih onako ležeći obojicu podigao. Kad sam vikao, prekidali su govoreći: "Nemoj da vičeš, smetaš drugima!" Tri puta su uključivali struju. Pravili su pauzu da popuše cigaretu. Nudili su i mene. Dok su puštali struju terali su me da izgovaram dobar dan, doći ću sutra i takve neke besmislice. Na kraju su mi rekli da dobro razmislim i da za dva dana donesem oružje. Nisu pominjali kakvo oružje. Došao sam do kuće držeći se plotova.

3.4. Novac umesto batina

Prema informacijama koje su istraživači Fonda saznali u selu Jablanica, s čisto albanskim stanovništvom, u vremenu od marta do jula 1994. godine više od 100 kuća je pretreseno, a najmanje 80 ljudi je za vreme hapšenja i trajanja pritvora fizički mučeno zbog odbijanja da priznaju da poseduju oružje.

U ovom selu razgovarano je i s ljudima koji su prošli bez batina i uspeali da povrate lične karte, vozačke dozvole i pasoše, oduzete prilikom pretresanja njihovih kuća. Jedan od njih je to sredio preko prijateljske veze. Drugi je posredniku dao 400 Dem. Bilo je malo, dodao je još 200 Dem. Za vreme informativnog razgovora vraćeni su mu dokumenti. Više nisu pominjali da treba da kupi i preda automatsku pušku.

LJ. R. koji 24 godine radi u Nemačkoj, takođe je platio da ga policija ne maltretira zbog oružja koje ne poseduje. Međutim, njegov sin je prilikom pretresa batinan:

Moj otac je bio na godišnjem odmoru. Nije bio kod kuće kada je došla policija. Ja sam izašao kao najstarije dete. Tražili su očev pasoš i automatsku pušku. Nisam znao gde je pasoš, a znam da otac ne drži oružje. Sve su rasturili po kući. Našli su pasoš. Pretres je trajao četiri sata. Uz put su me tukli. Razbili su mi nos, udarali po dlanovima, šamarali

Fond za humanitarno pravo

me i boksovali. Po dlanovima su me udarili najmanje 40 puta. Ruke su mi narasle kao krofne. E, onda su me šamarali što ne znam srpski. Mislili su da teram inat. Kad su videli da stvarno ne znam, pričali su na albanskom. Ostavili su poruku za oca da sutra dođe u policijsku stanicu. Nije otišao, našao je vezu, platio 800 Dem i dobio natrag pasoš. Nisu više pominjali automatsku pušku.

3.5. Zlostavljanje u Kosovskoj Mitrovici

H. B. je 13. maja 1994. krenuo po četvrti put na informativni razgovor. Nakon nekoliko sati nađen je u blizini kuće, bez svesti. Nedelju dana proveo je u šok sobi u bolnici u Kosovskoj Mitrovici. Zbog teškog stanja prebačen je u državnu bolnicu u Prištini. Na lečenju je proveo više od dva meseca. Pretrpeo je srčani udar, pukao mu je čir na želucu, iako je prema navodima njegove porodice bio zdrav sve dok se policija nije okomila na njega.

Policija je došla do njega tako što je neki Rom, uhapšen zbog pljačke, priznao da je neke stvari navodno prodao H.B. To je bio povod za batine na dan 9. maja 1994. godine. Sledećih dana ispitivan je o oružju koje navodno skriva. Dva puta dnevno išao je u policijsku stanicu. Vraćao se prebijen. Njegova žena kaže da ga je nagovarala da beži. Nije se usuđivao iz straha da se nešto ne dogodi deci. Odlučio je da izdrži batine.

U Kosovskoj Mitrovici razgovarano je s čovekom koji je teško povređen prilikom pretresanja stana 13. aprila 1994. godine. U kuću porodice Lj. upalo 13 policajaca. Pretresanje je vršeno bez pokazivanja naloga. Njega, kao najstarijeg sina, tukli su pred roditeljima:

Nikome se nisam zamerio. Nema druge, tukli su me samo zato što sam Albanac. Nas stalno tuku. Po kućama, u policiji, na ulici, kada slavimo. Tuku nas što postojimo.

U kući je bila cela porodica, moji roditelji, sestrina i moja porodica. Ja sam otvorio vrata. Došli su po oružje. Pominjali su pištolj, a onda su tvrdili da imam pušku. Pretresli su celu kuću. Pred roditeljima su me tukli. Pred nepokretnim ocem. Tukla su me dvojica. Najpre pesnicama. A onda pendrekom po ramenima i nogama. Oborili su me na pod i dobio sam više od 50 udaraca po grudima i nogama. U drugoj sobi šamarali su mog zeta. On je dobro prošao. Pitali su ga "Jel' Kosovo republika?" Odgovorio je da jeste i pustili su ga. Demolirali su celu kuću. Popili su litar i po vina. Moj mali brat je sve vreme plakao. Moja žena je čula kada je jedan policajac kazao: "Ovo je sramota. Nema ništa, a mi maltretiramo čoveka". Nameravali su da me vode, jedan s zvezdicama odlučio je da mi da do sutra vremena da se oporavim. Nisam otišao. Tri nedelje sam ležao. I danas levu ruku ne osećam potpuno. Odjednom se ohladi.

3.6. Otmica u Gnjilanu

Pravnik iz Gnjilana uhapšen je na putu od pekare do kuće. Nosio je 5 vekni hleba. Zaustavio se automobil, ljudi u civilu ubacili su ga na zadnje sedišta i rekli mu da je kidnapovan.

Vozili su prema Kosovskoj Kamenici. Uzeli su mi hleb, kidali ga na pola, gnječili. Posle su kidali i jeli, čak su i mene nudili mojim hlebom. Odveli su me u policijsku stanicu. Čekali su da stigne njihov šef Duško. Nisam razumeo o čemu se radi ni kada je stigao

Fond za humanitarno pravo

šef. On me upozorio da dobro razmislim pre svakog odgovora: "Ako budeš fer, dobro ćeš proći, a ako ne, ostaćeš bez ruku i nogu. Pre nekog vremena držao si vatren govor, predlagao si ustanak protiv Srbije, podelio si pun kamion oružja. Reci kome si podelio oružje, bićeš slobodan i za ovo niko neće saznati". Dali su mi sat vremena da razmislim. Oni su pili rakiju i jeli moj hleb. Nudili su i mene. Kada je isteklo vreme, rekao sam im da to što pričaju nije tačno. Naredili su mi da skinem jaknu, cipele i čarape i da legnem na sto, licem na dole. Jedan me udario pesnicama u glavu, a drugi pendrekom po tabanima i telu. Onesvestio sam se. Ne znam koliko je prošlo kada sam čuo jednog od njih kako kaže da bi trebalo da mi stave rakiju na tabane. Onda su me šakama udarali po ušima. Psuju i udaraju. Opet sam se izgubio. Našao sam se u drugoj sobi. Bio sam mokar, valjda su me polivali vodom da me povrate. Tu su me vezali za orman i ostavili nekih dva sata. Vratili su me u istu sobu. Ista pitanja. Najviše me je tukao šef Duško. Rekao sam da me mogu ubiti, ali će se saznati, bar neko je video kada su me odveli s ulice. Opet su me tukli, pa odveli u onu sobu i vezali. Čini mi se da sam tu zaspao. U neko doba čuo sam petlove. Počeo sam da vičem iz straha. Po treći put su me odveli u sobu u kojoj su me tukli. Pretili su mi da će me odvesti na granicu i tamo ubiti. Onda smisle da je bolje da kidnapuju moju ženu i decu i da ću tada morati da sarđujem s njima. Nudili su mi novac za svaku pušku koju sam po njihovom prodao. Jedan od njih mi je rekao: "Budalo jedna, vi se množite kao kerovi, ako vas pustimo, zauzećete jednog dana i Beograd. Ovako ćemo da vas uništimo, jednog po jednog!" Opet su me tukli. Tuku dok se ne umore. Sve me je bolelo. Otekao sam, nokti na nogama su bili crni. Nisam znao gde se nalazim, da li se sve to stvarno događa, da li sam uopšte živ. Sutradan uveče odvezli su me kući. Prethodno su mi dali neku izjavu da potpišem. Potpisao sam ne čitajući. Mesec dana sam ležao u krevetu. Ni posle toga ne mogu normalno da hodam. Ne mogu da spavam. Policija me stalno prati.

3.7. Blokada Čabre

Selo, s čisto albanskim stanovništvom, nalazi se u opštini Zubin Potok, s preovlađujućim srpskim stanovništvom, na granici prema Srbiji. Albanci imaju svakodnevne kontakte sa Srbima iz susednih sela Zubče, Preleze i Jagnjenica. Trguju stokom i pazare robu jedni kod drugih. Kažu da je sve normalno, ali da nije kao pre, vlast vrši pritisak na Srbe. Dala im je oružje i to menja odnose. U vremenu od 1989. do 1992. godine stizalo je kamionima koji su imali oznake gradova Leskovac, Niš, Beograd (Srbija), Mitrovica i Priština (Kosovo). Viđali su da imaju automatsko oružje, pucaju kad slave, a svake nedelje imaju javne vežbe gađanja.

Prema procenama seljaka iz Čabre više od 300 policajaca učestvovalo je u akciji blokade i pretresanja sela koje ima 130 kuća i ukupno 1300 stanovnika. Primetili su prethodnih dana da vojska snima puteve koji vode iz sela prema brdima. Rano izjutra, 26. avgusta 1993. godine, selo je blokirano. Buka automobila podigla je seljake iz kreveta. Pedesetak muškaraca je pobeglo u šumu pre nego što je policija upala u njihova dvorišta. Pretresene su 102 kuće. Bilo je kuća u koje je upadalo nekoliko grupa za redom. Lomili su ograde, razvaljivali vrata, porodici I. J. oduzeli se automobil, a S.H. kasetofon i albanski časopis "Alternativa", štampan u Sloveniji. Pretučeno je 53 muškaraca. U celom selu pronađeno je 7 - 8 lovačkih pušaka.

M. Š. je probudila buka. Krenuo je prema šumi. Sreo je još četvoricu mladića, zajedno su se sakrili u žbunu. Oko 7 i 30 čuli su glasove. Otkrio ih je milicioner koji je slučajno krenuo prema njihovom

Fond za humanitarno pravo

mestu. Naredio im da izađu i legnu licem prema zemlji. Pozvao je druge, oko 15 policajaca tuklo ih je kundacima i čizmama.

Osetio sam jednog na leđima. Skakao je po meni. Radili su to i drugima. Kada je ovaj sišao drugi je dohvatio štap, izuo mi cipele i udarao me po tabanima. To su radili i ostalima. Psovali su nas i na srpskom i na albanskom. Prepoznao sam jednog, taj stalno stoji na autobuskoj stanici u Kosovskoj Mitrovici. Vikali su da moramo u roku od tri meseca da napustimo selo, poskidaće nam glave ako nas zateknu kada ponovo dođu. Pitali su u kojoj smo partiji, psovali su nam Rugovu i Demokratski savez Kosova. Tražili su da im pokažemo bunkere s oružjem. Iako smo ponavljali da nemamo oružje, da nema bunkera, nastavljali su da nas tuku. Mislim da su prestali oko 9 sati. Vezali su nas liscima, po dvojicu a jedan je ostao sam. Terali su nas preko brda i sve vreme udarali. Odveli su nas na ledinu, na početku sela. Tu je bila sva policija i muškarci koje su takođe uhvatili u šumi. Među njima je bio starac Ajet Akupi koji je oterao krave na pašu pre nego što je policija ušla u selo. On nije znao šta se događa u selu. Video sam kad je pao od udarca u glavu. Nakon deset minuta pustili su sve osim mog oca, učitelja, jednog rudara i Š.J. koji je u selu provodio godišnji odmor.

Bivši rudar u rudniku "Trepča" iz dvorišta je gledao kako stižu kamioni i blindirana vozila. Procenjuje da je bilo 600 milicionera. U njegovo dvorište upalo je osmoro, s šlemovima, gas maskama i uperenim automatima. Dvojica su ga oborila na zemlju, gazili i pitali gde su bunkeri s oružjem.

Odgovarao sam da nemam oružje, da nemam bunker. Šutirali su me po bubrezima. Jedan me šutnuo svom snagom u zube. Drugi je uzeo nož i zasekao me po vratu. Neki su me udarali po ušima. Od tada slabije čujem. Sve su pretresli i nisu našli oružje. Onda su me odveli do ledine na ulazu u selo. Tamo su parkirali oklopna vozila i kamione. Tu su me opet tukli, vređali, provocirali. Jedan je uzeo kamen, zamahnuo da me udari, a onda mi se približio, pritiskajući taj kamen svom snagom na moju glavu. Vikao je: "Imate da se selite preko Prokletija. Samo srpski morate da govorite. Albanski ne sme da se čuje. Dajemo vam tri meseca da se iselite, inače ćemo vas uništiti, i žene i decu". Posebno sam dobio batine zato što sam priznao da ne plaćam TV pretplatu jer nema albanskog programa. Taj koji me je pitao za TV vikao je da se selim odavde. Odgovorio sam mu da sam se ovde rodio, da nemam kuda i da ću tu ostati. Ponovo su me tukli. Stali su s tučom u trenutku kada su s raznih strana počele da pristižu milicioneri s uhapšenim seljacima.

Rudar je odveden u policijsku stanicu u Kosovskoj Mitrovici. Požalio se Draganu Đuriću, s njegovim ocem je godinama radio u rudniku "Trepča", da su ga njegovi milicioneri divljački tukli.

On meni na to da su me tukli zato što nisam bio miran. Kažem mu da su me oborili na zemlju i udarali kundacima, a on meni: "E, nisi bio miran!" Objasnim da se niko nije suprotstavljao miliciji. On na to isto: "Mi bijemo samo one koji su nemirni". Posle tih nekoliko rečenica naredio mi da idem kući.

Fond za humanitarno pravo

V OGRANIČAVANJE PRAVA NA MIRNO OKUPLJANJE I SLOBODNO UDRUŽIVANJE

1. Prekidanje manifestacije "Januarske vatre"

Kosovski Albanci, svakog 31. januara, svečano obeležavaju godišnjicu ubistva Redžepa Malija, Nuhi Beriše (ubijeni 11. januara 1984.), Kadri Zeke i braće Grvala (ubijeni 17. januara 1982.). Ove godine manifestacija je održana u Uroševcu, u privatnoj kući. Šezdesetak intelektualaca (bivši politički zatvorenici, funkcioneri Demokratskog saveza Kosova i Odbora za ljudska prava) ostali su u razgovoru nakon završene svečanosti. Policija upada, legitimiše prisutne, nekima oduzima lične karte ili pozivnice za proslavu. Potom su svi izvedeni ispred kuće koja je bila opkoljena policijom. Tu je izvršen detaljan pretres svih osoba. Izdvojeno je 40 ljudi. Policijskim automobilima odvedeni su u policijsku stanicu u Uroševcu.

Član Odbora za ljudska prava u Uroševcu, F.M. nalazio se u prvoj grupi koja je privedena u policijsku stanicu. Nakon ponovnog legitimisanja grupa je naterana da prođe kroz špalir policije. Nastalo je besomučno batinanje, pendrecima, nogama, rukama. Ubačeni su u uzan hodnik u koji su dovedeni i preostali učesnici proslave. U položaju licem prema zidu tučeni su od 17 do 22 sata. F.M. ovako opisuje vreme koje je proveo u policijskoj stanici:

Svakog minuta su nas udarali. Jedan nas je isključivo šutirao. Govorio je da je fudbaler i da treba da trenira. Neko me je tri puta udario pendrekom po glavi, govoreći da imam dobru frizuru. Bilo je ljudi koji su padali u nesvest. Dželjilj Zeka, srčani bolesnik, pao je, polivali su ga vodom, a onda nastavali da ga tuku zato što je pao. Eminu Krasnićiju našli su papir s nekog sastanka, provocirali su ga pitanjem da li se tamo govorilo o Republici Kosovo. Navalili su na njega zato što je odgovorio potvrdno. Posle su tražili da se jave oni koji su iz Uroševca. Nismo smeli pa su nas tukli zato što se ne javljamo. Kad smo se javili, odveli su nas u drugi hodnik pa su nastavili da nas tuku, valjda zato što smo iz Uroševca. Jedan mladi inspektor, znam mu lik, došao je do mene, udario me dva puta pa pitao zašto sam tu. Nisam ništa odgovorio. Čutao sam i kad mi je rekao: "Ako nećeš ovu državu, kaži mi kad me sretnoš u gradu i ja ću te odvesti do granice".

Predsednik ogranka Demokratskog saveza Kosova u Kosovskoj Kamenici nalazio se u grupi gostiju koja je nakon završene manifestacije prešla u drugu kuću na ručak i razgovor. Oko 17 sati upala je policija, redom su legitimisali, izdvojili grupu za hapšenje. Povelili su i nekoliko žena, učesnica manifestacije. Prve batine su dobili u hodniku policijske stanice u trenutku kad više nisu uspevali da drže ruke ispružene ispred tela. Druge su deljene svakom pojedinačno. Emin Krasnićij je ispitivan o sastancima Demokratskog saveza Kosova i tučen zato što je priznao da je za Republiku Kosovo.

Hteo sam da izbegnem da kažem da na sastancima razgovaramo o Republici Kosovo i o politici, pa sam rekao da mi u Demokratskom savezu organizujemo solidarnost među ljudima. Na to je on rekao: "Što ne kažeš prema Alabncima. Šta je vaš cilj?" Kad sam rekao da je naš cilj Republika Kosovo okružilo me njih pet - šest i počelo da udara pendrecima i pesnicama, sve dok me nisu oborili na zemlju. Nastavili su da nas tuku sve do 22 sati, ali ne tako jako. Povremeno dva - tri udarca pendrekom, nogom i šakom. Mislim da su pustili one koje su prozvali iz Uroševca. Ostalo je nas oko 17. Od

Fond za humanitarno pravo

23 do jedan sat iza ponoći non - stop su nas tukli. Tada su pustili još jednu grupu, ostali smo Berat Ljuža, novinar iz Kačanika, Sami Kurteši iz Prištine, Abdulah Derguti iz Podujeva, Adem Krasnići, moj bratanac iz Đakovice i ja. Redom su nas pozivali kod inspektora. Meni je s vrata rekao: "Je li bre Emine, što pričaš gluposti da ćete vi Albanci demokratijom dobiti republiku? Slušaj ti mene, kaži ostalima da jedino silom možete dobiti republiku!" Policajci koji su me vodili do izlaza utrkivali su se ko će više da me udari po leđima i glavi. Jedva sam to izdržao.

Opštinski sud za prekršaje u Uroševcu kaznio je zatvorom u trajanju od 30 dana četvero učesnika zato što su organizovali manifestaciju "Januarske vatre" bez prethodnog prijavljivanja nadležnim organima. Kaznu su izdržali u oktobru 1994. godine potpredsednik ogranka Demokratskog saveza Kosova Džabir Morina, predsednik Foruma albanskih intelektualaca Sulejman Bitići, predsednica omladinskog foruma Demokratskog saveza Kosova Hire Jemini i član predsedništva Odbora za zaštitu ljudskih prava iz Uroševca Hiljmi Rećica.

2. Prekidanje sportskih turnira

Na Kosovu uporedo egzistiraju dva sportska saveza: sportski savez Kosova i Metohije, u okviru institucionalnog sistema Republike Srbije, koji raspolaže ustanovama i opremom za više od 30 različitih sportskih disciplina i sportski savez Kosova koji okuplja sportiste i sportske aktiviste Albanaca. Prvi nastaje 1990. godine preduzimanjem privremenih mera prema Fondu za fizičku kulturu i svim opštinskim sportskim savezima pokrajine Kosovo. Drugi se formira u kontekstu ukupnog političkog i socijalnog organizovanja Albanaca, nakon ukidanja autonomije pokrajine Kosovo.

Uvođenjem privremenih mera većina Albanaca zaposlenih u sportski ustanovama ostaje bez posla. Od njih 112 danas rade svega troje. 26. juna 1991. godine (državni) rukometni savez Kosova i Metohije donosi odluku o doživotnoj diskvalifikaciji rukometnih radnika Albanaca. U oktobru 1991. godine lokalne skupštine zabranjuju albanskim fudbalskim klubovima korišćenje javnih stadiona.

Izuzetak je napravljen u slučaju fudbalskog kluba "Vlaznini" iz Đakovice. Fudbaleri su koristili stadion za vreme mandata predsednika opštine Đokice Stanojevića, dugogodišnjeg igrača pomenutog kluba. Kad je smenjen u aprilu 1992. godine, fudbalski klub "Vlaznini" je zatvoren, oduzeti su ključevi prostorija kluba, a upravi i fudbalerima je zabranjeno korišćenje stadiona. Drugi izuzetak je privremeno napravljen u Prištini. Do maja 1994. godine fudbalski stadion "Fljamurtari" važi kao nezabranjeno mesto za utakmice i treninge fudbalskih klubova organizovanih u (albanskom) fudbalskom savezu Kosova.

Do jula 1994. godine prekinute su 72 sportske manifestacije. Treninzi organizovani u prostorijama osnovnih škola, uglavnom u selima, do sada nisu izazivali veću policijsku pažnju.

Policija retko postupa kao u slučaju utakmice lokalnih fudbalskih klubova Albanaca, održane maja 1993. godine u Orahovcu kad je patrola pažljivo odgledala drugo poluvreme i pet minuta pre kraja prekinula utakmicu: **"Sad prekidajte, imate rezultat, a mi imamo naređenje da prekinemo utakmicu"**.

Policija najčešće postupa kao na utakmici između fudbalskih klubova "Đakovo" i "Besa" iz Peći, održane u selu Novoselo. Utakmicu je prekinuta u trenutku kad su igrači istrčali na livadu. Uhapšeni su predsednik kluba, član predsedništva i član stručnog tima "Đakova". Tokom sedmočasovnog

Fond za humanitarno pravo

ispitivanja u policijskoj stanici u Đakovici prečeno im je mogućim kažnjavanjem. Od tada, fudbalski klub "Đakova" ne učestvuje na takmičenjima fudbalskog saveza kosovskih Albanaca. Fudbalski sudija N. B. iz Gnjilana prestao je da se bavi suđenjem, nakon utakmice u selu Trn. Tom prilikom prečeno mu je ubistvom ukoliko nastavi da sudi na utakmicama između klubova koji se takmiče u nezavisnoj fudbalskoj ligi Kosova.

Sportski savez Kosova pokušavao je da zakupi sportske hale za takmičenja i rekreaciju sportista Albanaca. Početkom januara 1994. godine predstavnici državnog saveza odbili su zahtev uprave (albanskog) sportskog saveza u Đakovici, s obrazloženjem da je taj savez nelegalan i da ne mogu više da organizuju mali zimski turnir u fudbalu koji je 30 godina za redom održavan u januaru mesecu, u sportskoj hali u Đakovici. Kontakti (albanskog) sportskog saveza Prištine s policijskim organima završavani su istim odgovorom: "Možete da dobijete dozvolu za igranje utakmica ukoliko se uključite u srpske lige".

2.1. Praksa suda za prekršaje

Na proslavi povodom izbora sportiste godine, organizovane 28. decembra 1994. godine u restoranu "Šou" u blizini Prištine, uhapšeno je 25 sportista, sudija i drugih sportskih radnika Albanaca. Dvojica od njih ispitivana su tri dana u prostorijama Službe državne bezbednosti. Tom prilikom, bokser Azis Salihu, dobitnik bronzane medalje na olimpijadi u Los Anđelesu, ozbiljno je pretučen. Vezan je za radijator. Vezanog su ga tukli. Ispitivači su ga primorali da tri sata provede, klečeći na kolenima.

Hajrulah Trnava, bivši policijski inspektor, obavljao funkciju predsednika sportskog saveza Prištine do 1. decembra 1994. godine, kad je osim njega uhapšeno više od 200 članova sindikata bivših policajaca Albanaca, pretučen je u policijskoj stanici u Vučitrnu zbog toga što je krenuo na boks-meč u Kosovsku Mitrovicu.

Stonoteniserki sudija T. B. upravo je sudio meč u privatnoj kafani u Kosovskoj Mitrovici, 26. septembra 1994. godine, kad je upala policijska patrola. Na turniru je bilo svega 20 ljudi, uključujući igrače, sudije, trenere i predstavnike stonoteniserskog saveza Kosova. Prilikom pretresa oduzeti su zapisnici s meča, sto za stoni tenis, dva reketa i kutija s lopticama. Sudija i četvorica igrača su uhapšeni. Istog dana predati su opštinskom sudiji za prekršaje i osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od 40 dana. Po izricanju presude osuđeni sudija je vraćen u policijsku stanicu. Udarcima je oboren na pod, a onda su isti policajci zahtevali da ustane, da se drži uspravno i da ne jauče. Prebijenog, s polomljenim rebrima odveli su ga na izdržavanje kazne u sudski zatvor.

U slučaju stono-teniserskog sudije, kao i u drugim slučajevima kažnjavanja sportista i sportskih radnika, opštinski sudija za prekršaje doneo je rešenje o odgovornosti zbog prekršaja odredbe st. 1 čl. 6, kažnjivo po čl. 15 st. 2, Zakona o okupljanju građana koji propisuje da će se novčanom kaznom do 50. 000 dinara ili kaznom zatvora do 60 dana kazniti lice koje okuplja građane bez prethodne prijave.

U praksi sudova sportska takmičenja kosovskih Albanaca tretiraju se kao neprijavljeni javni skupovi. Kažnjeni sportisti upućuju se u zatvor pre pravosnažnosti rešenja o prekršaju, navodno zbog sumnje da će okrivljeni osujetiti izvršenje kazne.²

²Prema odredbi st. 1 čl. 2 Zakona o okupljanju građana, javnim skupom smatra se sazivanje i održavanje zбора ili drugog skupa na za to primerenom prostoru, a takvim prostorom, prema odredbi st. 2 istog člana smatra se prostor koji je

Fond za humanitarno pravo

U praksi, održavanje sportskih takmičenja na stadionima i u sportskim halama ne prijavljuju se policiji, s tim što je svaki klub pravno obavezan da zatraži angažovanje policije radi čuvanja reda i mira na utakmicama na kojim se očekuje veliki broj posetilaca.

3. Ometanje rada Demokratskog saveza Kosova

Član predsedništva odbora Demokratskog saveza Kosova u Prizrenu H. A. pozvan je na informativni razgovor polovinom aprila 1994. godine. Ispitivan je četiri sata u vezi s partijskim aktivnostima. Nedelju dana kasnije ponovo je ispitivan o istim stvarima. Na trećem razgovoru tražili su da dostavlja podatke o aktivnosti stranke. Daljeg odlaženja u policiju spasio se tako što je prestao da učestvuje u partijskim aktivnostima.

Dvadeset i sedmog januara 1994. godine sastanak podgranka Demokratskog saveza Kosova u Peći držan je u privatnoj kući. Prisutno je bilo 37 članova. Blagajnik, s kojim su razgovarali istraživači Fonda, upravo je čitao izveštaj o prikupljenoj pomoći kad je domaćin javio da policija ulazi u kuću. Pojavio se komandir Paja Radulović, bivši fudbaler, u pratnji milicionera koji je nosio štap. Pitao je: "Šta je ovo, kakav je ovo skup?". Kada je treći put postavio isto pitanje blagajnik se ohrabrio:

Ovo je sastanak Demokratskog saveza. Mislim da je slobodno da se sastajemo. Paja je počeo da viče: "Kako slobodno, pička vam materina. Dok postoji srpska država to nije slobodno, a ako hoćete da držite sastanke, hajde u Albaniju!" Odmah posle toga počeo je redom da bije ljude. Neke je udarao pendrekom, a neke šutirao. Mene je udario pendrekom po grudima. Kad se završilo batinanje, tražili su nam lične karte. Počeli su da beleže podatke, išlo im je sporo pa su naredili da jedan po jedan izlazimo iz kuće. Od onog s štapom svako je dobio po udarac. Taj drži podrum pića. Paja je izdvojio predsednika stranke Ismeta Krasnići, vlasnika kuće i još jednog člana predsedništva za vođenje u policijsku stanicu. Predsednika su mnogo tukli. Ukupno je devet puta prebijan. Posle tih poslednjih batina iselio se s Kosova.

4. Prekidanje školskog kroša

Dvadesetprvog novembra 1994. godine policija je prekinula školski kros 1.000 albanskih učenika osnovne škole "Fan S. Noli" u Kosovskoj Kamenici, s obrazloženjem da nije uredno prijavljen.

VI POLITIČKA SUĐENJA

Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku u vremenu od 1983. do 1992. godine javnom tužilaštvu Kosova prijavljeno je 1399 punoletnih Albanaca za krivična dela protiv društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ odnosno SR Jugoslavije. U istom periodu prijavljenih za ista krivična dela tri puta je manje u centralnoj Srbiji, trinaest puta manje u Crnoj Gori, a u Vojvodini podneto je ukupno 46 krivičnih prijavi.

pristupačan i pogodan za okupljanje lica čiji broj i identitet nisu unapred određeni i na kome okupljanje građana ne dovodi do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine.

Fond za humanitarno pravo

Tabela 1. Optužena punoletna lica za krivična dela protiv društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ/SRJ, 1983-1992.godina

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992

Srbija	176	215	161	220	148	173	117	130	100	17
Centralna Srbija	39	34	32	28	18	25	30	20	15	2
Vojvodina	10	2	3	5	3	7	1	2	-	-
Kosovo	127	179	126	187	127	141	86	108	85	15
Crna Gora	11	8	8	8	10	10	6	3	1	-

Tabela 2. Osuđena punoletna lica za krivično delo protiv društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ/SRJ, 1983-1992.godina.

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992

Srbija	148	199	145	191	132	136	80	60	28	5
Centralna Srbija	26	24	23	18	15	21	22	9	12	1
Vojvodina	8	1	3	4	3	2	1	-	-	-
Kosovo	114	174	119	169	114	113	57	51	16	4
Crna Gora	9	7	5	5	10	7	4	3	1	1

Tabela 3. Optužena punoletna lica za krivična dela protiv društvenog uređenja i bezbednosti SRJ prema vrsti odluke, 1992.god.

	Ukupno	Proglaš. krivim	Nisu proglašena krivim			
			Obustav. postupak	Oslobođ. otužbi	Optužba odbijena	Mere bezbednosti
Srbija	17	5	8	2	2	
Centralna Srbija	2	1		1		
Vojvodina		-	-	-	-	-
Kosovo	15	4	8	1	2	
Crna Gora		-	-	-	-	-

Podaci o broju prijavljenih u posmatranom periodu pokazuju da protiv petine prijavljenih nije podignuta optužnica, a protiv trećine obustavljen je postupak, doneta oslobađajuća presuda ili odbijena optužba.

Pada u oči da u vremenu od 1990. do 1992. godine opada broj optuženih i osuđenih Albanaca. Najmanje je optuženih i osuđenih u 1992. godini. U tim godinama, umesto suđenja pojedincima i grupama u prvom planu su druge mere državnih organa Republike Srbije. Pre svega, donošenje

Fond za humanitarno pravo

zakona o prestanku važenja zakona koje je donela Skupština pokrajine Kosovo, privilegijama Srba koji se vraćaju na Kosovo i o ukidanju naučnih i nacionalnih ustanova Albanaca.

U uslovima institucionalizovane diskriminacije Albanci stvaraju sistem socijalnog i političkog organizovanja, nezavisno od institucija Republike Srbije. Pod izgovorom da su sva ta udruženja prikrivene institucije albanske paradržave, državni organi Republike Srbije reaguju pojačanom represijom. Počevši od kraja 1992. godine, posebno su upadljiva suđenja za krivična dela protiv nacionalne bezbednosti zemlje.

1. Krivični progon, isključivo, Albanaca i Muslimana

Krivični postupci za ta krivična dela vode se isključivo protiv Albanaca i Muslimana. Pokreću ih okružni sudovi na Kosovu i u Sandžaku. Svi okrivljeni odgovaraju za krivična dela ugrožavanja teritorijalne celine zemlje (čl. 116 st. 1 KZJ, kažnjivo po čl. 138 KZJ) ili za udruživanje radi neprijateljske delatnosti (čl. 136 st.1 i st. 2 KZJ). Podaci o broju optuženih i osuđenih (tabela br. 4) pokazuju da je na Kosovu sve više sudskih procesa i da se u poslednje vreme vode protiv velikih grupa, uglavnom članova udruženja i sindikata. One u okviru svojih aktivnosti ne zagovaraju niti vrše nasilje³.

2. Sudska praksa u 1993. i 1994. godini

Prema dokumentaciji Fonda za humanitarno pravo u 1993. godini prvostepenom presudom osuđeno je 44 Albanaca za krivično delo udruživanja radi neprijateljske delatnosti iz čl. 136, i 20 za krivično delo ugrožavanja teritorijalne celine iz čl. 116, kažnjivo po čl. 138, Krivičnog zakona SR Jugoslavije.

U 1994. godini, do kraja decembra, optuženo je 77 Albanaca. Presudama prvostepenog suda 45 je oglašeno krivim, jedan je oslobođen optužbe, a 31 čeka održavanje glavnog pretresa. U toj godini većina optuženih (56) je optužena za "pripremanje radnji u cilju da pokušaju da otcepe deo teritorije SRJ".

Tabela 4. Optuženi prema krivičnom delu i nacionalnosti, 1993. i 1994.godina

	1993.				1994.			
	Čl.116	Nac.	Čl.136	Nac.	Čl.116	Nac.	Čl.136	Nac.
Srbija								
Centralna Srbija	24	Musl.	-	-				
Vojvodina	-	-	-	-	-	-	-	-
Kosovo	20	Alb.	44	Alb.	56	Alb.	21	Alb.
Crna Gora			-	-	21	Musl.		

Najpre je suđeno grupama koje su navodno učestvovala u obuci u vojnim kasarnama u Albaniji, zatim pojedincima koji su navodno osnovali vojne štabove širom Kosova i Ministarstvo odbrane,

³Delo iz čl. 116, kažnjivo po čl. 138 KZ SR Jugoslavije sastoji se u pripremanju uslova za pokušaj da se upotrebom sile ili drugim protiučustavnim putem otcepi neki deo teritorije SRJ ili da se deo teritorije pripoji drugoj državi. Udruživanje radi vršenja neprijateljske delatnosti (čl. 136. KZ SRJ) javlja se kao stvaranje zavere, bande, grupe ili drugog udruženja lica radi vršenja krivičnih dela iz čl. 114 do 119. st. 2, čl. 120. do 123, čl. 125. do 127. i člana 132 (st. 1) ili u pripadništvu nekom takvom udruženju (st. 2).

Fond za humanitarno pravo

funkcionerima profesionalnih i drugih civilnih udruženja, da bi krajem 1994. godine otpočeo krivični postupak protiv funkcionera i članova sindikata bivših policajaca navodno albanske paramilicije.

U sudskoj praksi oba krivična dela javljaju se kao pripadništvo udruženju, pridobijanje simpatizera za određeno političko mišljenje, rasturanje letaka, formiranje komisija u okviru stranke Demokratskog saveza Kosova, stvaranje profesionalnih i drugih građanskih udruženja koji ne zagovaraju i ne vrše nasilje, prikupljanje podataka o kršenju osnovnih ljudskih prava, pa čak i pravljenje spiskova muškaraca od 16 do 90 godina.

Priznanje okrivljenih da su bili zabrinuti, uplašeni zbog čestih pretnji paravojnih grupa, te da su se zbog toga povremeno okupljali, razmišljali, razgovarali i sagledavali načine za odbranu od mogućih napada paravojnih grupa na albansko stanovništvo, nagoveštenim pretnjama preko medija, sud tretira kao "preduzimanje radnji s namerom da u datom trenutku stupe u oružanu akciju i nasilnim i protivstavnim putem otcepe Kosovo od SRJ."

Na suđenju deseterici za formiranje takozvanih vojnih štabova, pred Okružnim sudom u Peći, predsednik Veća Mićanović Dušan sledećim objašnjenjem odbija zahtev branilaca optuženih da se pročitaju neki novinski tekstovi u kojima se piše o srpskim paravojnim formacijama i o njihovim pretnjama albanskom stanovništvu.

Po oceni suda ti članci pojedinih novinara takođe su sračunati na stvaranje haosa i razbijanje SR Jugoslavije, ovo tim pre što su mnogi od tih listova i časopisa finansiraju iz inostranstva od strane nekih organizacija i država koje nisu baš prijateljski raspoložene prema SRJ, pri čemu je sud posebno imao u vidu da su te inostrane organizacije u fazi jednog teškog stanja u SRJ, umesto humanitarne pomoći nekim od tih časopisa dostavljale roto papir. Uostalom, optuženi nisu ni trebali da čitaju takvu štampu da se kod njih ne bi pojavljivao takav strah od paravojnih organa i paravojnih formacija Šešelja, Arkana i drugih, za koje i sami optuženi znaju da nisu nijednog trenutka delovali na području odnosno na teritoriji SRJ". (Presuda K. br. 90/93. od 16. februara 1994.)

U istom postupku, javni tužilac Miladin Popović, u završnoj reči na glavnom pretresu, potvrđuje da se radi o sudsko-političkom procesu:

Rizikujući da mi se prigovori da unosim politiku u sudnicu, ističem da se ovde danas ne sudi samo optuženim, već i jednoj suludoj politici koju vode čelnici političkih stranaka koje okupljaju Albance, a koji im besomučnom propagandom iz zemlje i inostranstva ispiraju mozak lažnim obećanjima da će uz pomoć Ujedinjenih nacija i Atlantskog pakta ostvariti Kosovo Republiku.

2.1 Krivično gonjenje članova i funkcionera udruženja

U maju 1994. godine uhapšeni su osnivači građanskog udruženja Privredne komore. Četvrti sastanak upravnog odbora bio je u toku, u privatnoj kući u naselju Aktaš u Prištini, kad je upala policija, izvršila pretres prostorije i uhapsila sve prisutne članove, njih jedanaest. Nakon višečasovnog ispitivanja većina je puštena, član upravnog odbora pušten je nakon tri dana, a trojica funkcionera, Ismail Kastrati, Sulejman Ahmetaj i Mustafa Ibrahimović optuženi su za krivično delo udruživanja radi

Fond za humanitarno pravo

neprijateljske delatnosti. 19. oktobra 1994. godine, pred Okružnim sudom u Prištini, osuđeni su na kaznu zatvora u trajanju od dve do dve i po godine.

U vremenu od 17. novembra do 5. decembra 1994. godine uhapšeno je više od 200 članova sindikata bivših policajaca pokrajine Kosovo, navodno pripadnika albanske paramilicije. Prema informaciji Okružnog suda u Prištini, objavljene posredstvom agencije "Tanjug", jedan od pritvorenih, Ismail Raka, skočio je kroz prozor, s petog sprata zgrade policijske stanice u Prištini, i smrtno stradao.

Istraženi slučajevi otkrivaju da su u ovoj akciji pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova republike Srbije primenili surovije mere nego obično. U nekim slučajevima žene i drugi bliski članovi porodica osumnjičenih korišćeni su kao taoci.

Žena bišeg inspektora u Službi državne bezbednosti u Prizrenu držana je u policiji od 7 sati izjutra do 10 uveče. Pretili su joj da će je držati dok ne nađu njenog muža. Policajci koji su privodili uhapšene, prilazili su joj i dobacivali pogrdne reči. Vređali su je zato što se navodno bavi politikom. Oslobođena je pod uslovom da čim sazna, dojavi policiji gde se nalazi njen muž. U protivnom, nju i decu izbacije iz stana.

Trećeg decembra 1994. godine, umesto osumnjičenog R. H. koji se nalazio van kuće, priveden je njegov brat. U policijskoj stanici vezali su ga liscama za kasu. Rekli su mu da će ga držati dok se ne pojavi R. H.. Oslobođen je nakon nekoliko sati, kad je njegov brat, čuvši da ga policija traži, stigao u policijsku stanicu.

Advokat Redžep Hadžimusa iz Uroševca brani četvoricu bivših kosovskih policajaca, Aljiju Kemalja, Beriša Sulejmana, Beiša Bajrama i Gaši Iljaza. Svi oni uhapšeni su 25. novembra. Prema navodima advokata dvojica njegovih branjenika ozbiljno su povređeni od strane organa unutrašnjih poslova za vreme trajanja pritvora koje je odredio istražni sudija. Kad je 13. decembra došao na razgovor, stražari su na rukama doneli okrivljenog Bajrama Berišu. Nije mogao da hoda, teško je disao, leva ruka mu je bila otečena, a leva noga ukočena. Rekao je advokatu da je četiri dana neprekidno tučen. Najteže povrede nanete su mu 9. decembra. Tad je intervenisao zatvorski lekar. Od tada, iako prima injekcije, još šest puta je batinan u prostorijama Službe državne bezbednosti. Advokat je obavestio istražnog sudiju Danicu Marinković i predsednika Okružnog suda u Prištini Miodraga Brkljača. Navodno odgovoreno mu je da sud ne odgovara za postupke drugih organa.

Prema zapisniku o ispitivanju istražni sudija Danica Marinković uvažila je zahtev okrivljenog Avdije Mehmedovića, jednog od lidera sindikata bivših policajaca, nekadašnjeg visokog funkcionera u Službi državne bezbednosti Kosova, za odlaganjem ispitivanja zbog psihofizičke premorenosti usled fizičkog zlostavljanja od strane organa unutrašnjih poslova, neispavanosti i grčeva u stomaku zbog neuredne ishrane. Međutim, kad je okrivljeni pitao da li sud može da garantuje da od tog momenta (23. novembra 1994. godine) do sledećeg dana u 8,00 časova neće biti ponovo zlostavljan u zatvoru, istražni sudija Danica Marinković odgovorila je da sud ne daje nikakve garancije, ali da ga navodno niko neće dirati.

Prilikom ispitivanja 24. novembra 1994. godine, okrivljeni Avdi Mehmedović je obavestio istražnog sudiju da je u međuvremenu fizički maltretiran od strane stražara u zatvoru. U svojoj odbrani, između ostalog, govorio je i o aktivnosti sindikata bivših policajaca na prikupljanju podataka:

Fond za humanitarno pravo

Podaci koji su nam pristizali s terena bili su različitih vrsta, počev od represije nad našim kolegama koji su došli pod udar represivnih mera srpske policije, počev od pozivanja na informativne razgovore u policiji, fizičkog zlostavljanja, pretersanja, izbacivanja iz stanova, do ubistva jednog našeg člana, našeg kolege. Druga vrsta podataka koje smo dobijali s terena odnosila se na bezbednosnu situaciju u vezi incidentnih slučajeva. Tako, imamo podatke da je izgrađen jedan podzemni objekat u blizini Komorama s otrovom i taj objekat čuvaju naoružana lica, ili naprimer podatak da je MUP Srbije naoružavao Alabance u selu Beriša s ciljem da ih u određenom trenutku zloupotrebi u međusobnom obračunu i tako da izbiju sukobi širih razmera.⁴

Do kraja januara 1995. godine, okružni sudovi u Prištini, Gnjilanu, Peći i Prizrenu pokrenuli su istražni postupak protiv 150 članova sindikata, bivših kosovskih policajaca, pod sumnjom da su u periodu od 1991. godine do novembra 1994. godine stvorili udruženje, albansku paramiliciju, pripremali i preduzimali radnje da upotrebom sile pokušaju da ugroze bezbednost zemlje i otepe Kosovo.

3. Učestale povrede krivičnog postupka

Na osnovu praćenja toka suđenja, analize zapisnika o ispitivanju okrivljenih, prigovora i žalbi branilaca, kao i razgovora s nekim bivšim pritvorenicima uočeni su prekršaji koji se na isti ili sličan način javljaju u velikom broju krivičnih postupaka koji se vode za krivična dela udruživanje radi neprijateljske delatnosti i ugrožavanje teritorijalne celine zemlje:

3.1. Služba državne bezbednosti gotovo uvek određuje pritvor pre pokrenutog postupka. Uhapšeni se, često, drže u pritvoru duže od tri dana, pre izvođenja pred istražnog sudiju. Do kraja decembra 1994. godine, vreme najdužeg trajanja nezakonitog lišenja slobode registrovano je u slučaju "Ministarstva odbrane Republike Kosovo". Neki su držani 12 dana, pre nego što su izvedeni pred istražnog sudiju.⁵

3.2. Po pravilu, osumnjičeni prve iskaze i priznanja daje u policijskom pritvoru, nakon fizičkog mučenja i pretnji da će biti ubijen. S upotrebom sile, pretnji ili drugih sredstava prinude nastavlja se u krivičnom postupku, posebno kad istražni sudija poveri istragu Službi državne bezbednosti.

O tome svedoče pismeni prigovori branilaca i žrtve torture. Pisma koje je Adem Salihaj, predsednik odbora Demokratskog saveza Kosova u Uroševcu, slao istražnom sudiji, čitana su na suđenju navodnom "Ministarstvu odbrane Republike Kosovo". Na glavnom pretresu detaljno je govorio o fizičkom mučenju radi priznanja da je zajedno s drugim licima formirao i postao komandant paravojne formacije u Uroševcu. Za vreme istrage, Adem Salihaj pismeno se obraća sudu zahtevajući

⁴Iz zapisnika o ispitivanju okrivljenog, sačinjen 24. novembra 1994. godine u Okružnom sudu u Prištini.

⁵Odredba st. 3 čl. 63 Krivičnog zakona Srbije propisuje kaznu zatvora od tri meseca do pet godina ako protivzakonito lišenje slobode učini službeno lice zloupotrebom svog ovlašćenja.

Na osnovu odredbe čl. 196 st. 2 i st. 3 ZKP organ unutrašnjih poslova može, izuzetno, odrediti pritvor pre pokretanja krivičnog postupka, samo ako postoji osnovana bojazan da će osumnjičeni uništiti tragove krivičnog dela. Pod takvim uslovima pritvor može trajati najduže tri dana, počevši od časa hapšenja. Prema odredbi st. 4 istog člana organ unutrašnjih poslova je obavezan da o tome odmah obavesti javnog tužioca.

Fond za humanitarno pravo

pravo da ne bude mučen, pravo na odbranu ćutanjem i pravo viđanja s advokatom. Nekoliko prigovora zbog uskraćivanja prava optuženom uputio je i njegov advokat Bajram Keljmendi. O dugotrajnoj upotrebi sile govori i podatak da je Adem Salihaj prvi zapisnik pred ispitivaćima Službe državne bezbednosti potpisao 22. februara 1994. godine, šest meseci od dana hapšenja. Na tom zapisniku, od pet kucanih strana, 26 puta stavlja svoj potpis, nakon svakog pitanja i odgovora.

O upotrebi sile radi postizanja priznanja svedoči bivši Lj. J., bivši potpredsednik odbora Demokratskog saveza Kosova u selu u okolini Uroševca. Dva puta je potpisao priznanje da je sačinio spisak članova vojnog štaba za opštinu Uroševac.

Policija je došla rano izjutra 20 septembra 1993. godine. Nisu me našli. Rekli su mojoj ženi da moram da se javim do 10 sati, u protivnom poslaće patrolu po nju i moju majku. Odazvao sam se pozivu. Primili su me šef Službe državne bezbednosti i inspektor Ratko iz Beograda. Nisu mi rekli zašto sam pozvan. Prvo su me ispitivali o aktivnostima stranke, a onda o spisku koji su pronašli kod Adema Salihaja. O tome nisam znao ništa, pa sam tako i rekao. Dva sata je trajalo saslušanje o spiskovima i imenima ljudi.

Oko podne prebacili su me u prostorije Službe državne bezbednosti u Prištini. Inspektor Slavoljub Vujinović pokazao je spisak s imenima 208 ljudi, tražeći da kažem da li sam ja to pravio. Na listi je bilo imena starih ljudi, nekih od 90 godina. I moje ime je bilo upisano. Ponavljao sam da ne znam ko je i zbog čega pravio spisak. Tada su počeli da me tuku. Sve do 11 sati uveče. Inspektor Srboljub udario me električnim kablom po nogama i tabanima. Tukao me i onaj Ratko iz Beograda. Ređali su se. Udarali su me kolenima u grudi i rukama gde god su stigli. Jedan se drao zato što je država Srbija prinuđena da troši mnogo pendreka na Albance. Naterali su me da stanem licem prema zidu, da se pridržavam s tri prsta od svake ruke i da stojim na vrhovima prstiju. Pretili su da će mi zapaliti prste, ukoliko se pomerim. To su i uradili. Dugo sam imao opekotine po rukama. Oko 10 sati uveče, nisam mogao više da izdržim, priznao sam da sam napravio spisak vojnog štaba. Suočili su me s Ademom Salihajem koji se jedva kretao. On je rekao da ja nisam to radio. Oko 11 sati vratili su me u Uroševac. Odveli su me u podrum zgrade u kojoj se nalazi Služba državne bezbednosti. Nisu mi dali da jedem.

Sutradan nastavljaju s ispitivanjem. Neprestano su me psovali i tukli. Vikali su da ne mogu da živim na Kosovu i da radim za Demokratski savez Kosova. Prvi put su mi doneli jelo oko 19 časova. Oko ponoći odveli su me u Okružni zatvor u Prištini. Sledećeg dana sam odveden kod istražnog sudije i zamenika javnog tužioca. Nisu mi rekli zašto sam zatvoren. Samo su uzeli podatke i pitali da li hoću advokata. U toku noći stražari me ponovo odvođe u prostorije Službe državne bezbednosti. Cele noći su me tukli i pitali za oružje i Ministarstvo odbrane. Narednih dana nisam mogao da jedem od bolova. Nisam znao da li smem da tražim lekarsku pomoć.

Na ispitivanje kod istražnog sudije priveden sam 29. septembra 1993. godine. Moj advokat je upozorio istražnog sudiju da nema zahteva nadležnog javnog tužioca i da nije doneto rešenje o pritvoru. Branio sam se ćutanjem. Bio sam u teškom fizičkom i psihičkom stanju. Istražni sudija se pravio da ne vidi povrede na meni. Advokat je tražio da me pregleda lekar. Dozvolili su pregled nakon tri nedelje, kad su se povrede

Fond za humanitarno pravo

manje videle. Prvo rešenje o pritvoru dobio sam polovinom oktobra 1993. godine. I nadalje su me noću odvodili u prostorije Službe državne bezbednosti. Nisu me tukli, pretili su mi batinama. Toliko sam bio slab, da sam 12. marta potpisao izjavu o tome da sam sastavio spisak. Morao sam. Imao sam strašne bolove u predelu grudnog koša i glavobolje, a oni su pretili da će me svuda udarati.⁶

Lj. J. pušten je iz Okružnog zatvora u Prištini 17. marta 1994. godine. U njegovu ćeliju ušao je stražar, rekao mu da je slobodan i da ide kući.

3.3. Iako istražni sudija može, samo izuzetno, na predlog javnog tužioca, poveriti policijskom organu ili Službi državne bezbednosti sprovođenje pojedinih istražnih radnji, u velikom broju postupaka istražni postupak odvija se kao policijska delatnost. Ima slučajeva da istražni sudija poverava Službi državne bezbednosti kompletnu istragu, nakon izjašnjanja okrivljenog da će se braniti ćutanjem. Događa se da pripadnici Službe državne bezbednosti ispituju osumnjičenog bez pismene naredbe istražnog sudije, i to nakon izvođenja pred istražnog sudiju.⁷

3.4. Iako po zakonu istražni sudija može uskratiti pravo braniocu da prisustvuje izvođenju pojedinih istražnih radnji do podizanja optužnice, u praksi sud donosi rešenja kojim advokatu uskraćuje pravo da prisustvuje izvođenju svih istražnih radnji, u mnogim procesima, osim ispitivanja okrivljenih i saslušanja svedoka, drugih nema.⁸

3.5. Po pravilu, isključivanje profesionalne odbrane praćeno je uskraćivanjem prava braniocima da mogu, u toku istražnog postupka, razmatrati sudska dokumenta koja se tiču predmeta. Iako zakon pominje mogućnost privremene zabrane razmatranja pojedinih spisa, u praksi zabrana se odnosi na sva dokumenta za vreme istrage do podizanja optužnice.⁹

⁶Određba st. 8 čl. 218 Zakona o krivičnom postupku SR Jugoslavije propisuje da se prema okrivljenom ne smeju upotrebiti sila, pretnja ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja.

Prema odredbi čl. 66 Krivičnog zakona Srbije i čl. 191 Krivičnog zakona SR Jugoslavije službeno lice koje u vršenju službe drugog zlostavi, uvredi ili postupi na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

Prema odredbi st. 1 čl. 65 Krivičnog zakona Srbije službeno lice koje u vršenju službe upotrebi silu ili pretnju ili drugo nedopušteno sredstvo u nameri da iznudi iskaz ili neku drugu izjavu od okrivljenog ili svedoka kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina, a odredba st. 2 istog člana propisuje najmanje godinu dana zatvora za učinioca koji je iznuđivanje iskaza vršio teškim nasiljem ili ako je takav iskaz izazvao teške posledice za okrivljenog u krivičnom postupku.

⁷Odstupanje od pravila da je istraga sudska delatnost sadrži odredba st. 4 čl. 161 Zakona o krivičnom postupku prema kojoj istražni sudija može poveriti organu unutrašnjih poslova izvršenje svake istražne radnje (pojedinačne i tačno označene) pod uslovom da se istraga sprovodi za krivična dela usmerena proriv ustavnog poretka.

⁸Prema odredbi st. 1 čl. 67 Zakona o krivičnom postupku okrivljeni može imati branioca u toku celog krivičnog postupka; odredba čl. 24 Ustava Srbije garantuje pravo na odbranu pred sudom ili drugim nadležnim organom za vođenje postupka, a odredba čl. 23 Ustava SR Jugoslavije propisuje da lice koje je lišeno slobode ima pravo da uzme branioca koga izabere.

⁹Čl. 73 Zakona o krivičnom postupku obezbeđuje braniocu pravo da razmatra dokumenta i da razgleda pribavljene predmete koji služe kao dokaz, posle donošenja rešenja o sprovođenju istrage ili posle podizanja optužnice; prema odredbi st. 2 istog člana izuzetno, u toku prethodnog postupka do podizanja optužnice, može se braniocu privremeno uskratiti razmatranje pojedinih dokumenta kad to zahtevaju posebni razlozi odbrane i bezbednosti zemlje.

Fond za humanitarno pravo

VII NALAZI

Politička hapšenja

Policijski organi Republike Srbije, bez razloga i mimo postupka koje propisuju zakoni Republike Srbije i SR Jugoslavije, hapse i pritvaraju veliki broj pripadnika albanske etničke zajednice. To se pre svega odnosi na članove Demokratskog saveza Kosova, profesionalnih i drugih građanskih udruženja, članove sindikata, aktiviste za ljudska prava i učesnike u proslavama političkog karaktera. Međutim, među žrtvama policijskog nasilja uočen je upadljivo veliki broj učesnika u kulturnim i sportskim događajima, kao i običnih ljudi koji ne učestvuju ni u takvim zbivanjima.

Prema nalazima u praksi pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije ne primenjuju odredbu čl. 15 Ustava Srbije i odredbu čl. 23 Ustava SR Jugoslavije koje garantuju svakom pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Iako je vlada SR Jugoslavije potpisala i ratifikovala Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, u praksi se odstupa od minimalnog uslova, propisanog u čl. 9, prema kojem niko ne može biti lišen slobode izuzev iz razloga i u skladu s postupkom u zakonu predviđenim.

Proizvoljni pretresi

Mada Zakon o krivičnom postupku SR Jugoslavije (odredbe čl. 206-210) daje više varijanti postupanja prilikom pretresanja, koje omogućavaju da se pretresanje obavi po zakonu, policija vrši pretres Albanaca i njihovih kuća na način, nesaglasan s važećim propisima.

Takvim postupanjem, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova krše ustavne norme, odredbu čl. 21 Ustava Srbije i odredbu čl. 31 Ustava SR Jugoslavije, koje garantuju pravo na nepovredivost stana, i međunarodno pravo, odredbu čl. 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koja garantuje da niko ne može biti izložen proizvoljnom ili nezakonitom mešanju u njegov privatni život, porodicu, stan ili prepisku.

Policijski organi na diskriminatorni način primenjuju Zakon o oružju i municiji Republike Srbije, tako što, u vezi sa sumnjom o nelegalnom posedovanju oružja, pretresaju skoro isključivo Albance i njihove kuće. Iako su, beogradski mediji, nedavno, preneli izjavu Miroslava Šolevića, jednog od autora peticije kosovskih Srba kojom zahtevaju od vlasti oštrije mere prema Albancima, o navodnom naoružavanju kosovskih Srba, prvi put, 1991. godine i masovno, počevši od maja 1992. godine, zvaničnog odgovora nije bilo.

Takvim postupanjem policijski organi ozbiljno ugrožavaju pravo na jednakost pred zakonom koje jamči Ustav Srbije (čl. 13), Ustav SR Jugoslavije (čl. 20) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (čl. 26).

Zloupotreba instituta informativnog razgovora

Tokom 1994. godine, više od 15. 000 Albanaca primorano je, zastrašivanjem ili privođenjem, da se odazove pozivu na informativni razgovor. U retkim pismenim pozivima, obično se ne navodi razlog pozivanja.

Fond za humanitarno pravo

Pored članova Demokratskog saveza Kosova, profesionalnih i drugih građanskih udruženja, članova sindikata, pripadnika prosvetnih profesija, kulturnih radnika, novinara i aktivista za ljudska prava, na informativne razgovore primoravaju se i slučajni prolaznici na ulici, pod izgovorom dodatne provere identiteta.

Po pravilu, zadržavanje pod vidom informativnog razgovora traje satima, nekoliko dana za redom, ili u jednoj prilici preko 30 sati, često s obrazloženjem da građanin može, po zakonu, biti zadržan tri dana.

U praksi, informativni razgovor se vodi kao ispitivanje okrivljenog zbog učešća u političkim aktivnostima Demokratskog saveza Kosova, angažovanja u albanskim organizacijama ili udruženjima, kao i zbog određenih političkih stavova, međunarodnih kontakata i oružja koje navodno poseduju Albanci. Deca su takođe saslušavaju u svojstvu okrivljenog ili svedoka. Pod izgovorom prikupljanja obaveštenja, policija vređa ljude, zlostavlja, prinuđuje ih na priznanje i ozbiljno im pretilo zbog toga što se bave navodno nezakonitim aktivnostima. Među pretnjama upadljivo je zastrašivanje ponovnim fizičkim mučenjem i odvođenjem na granicu, kao najmanje sumnjivog mesta gde bi mogli biti likvidirani.

Ovakvo postupanje policije je nezakonito. Odredba čl. 151 Zakona o krivičnom postupku SR Jugoslavije propisuje da organi unutrašnjih poslova mogu i pozivati građane, pod uslovom da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti. U tom slučaju, u pozivu se mora naznačiti razlog pozivanja. Prinudno se može dovesti lice koje se nije odazvalo pozivu samo ako je u pozivu bilo na to upozoreno. Prema ovoj zakonskoj odredbi organi unutrašnjih poslova ne mogu građane saslušavati u svojstvu okrivljenog, svedoka ili veštaka.

Raspirivanje nacionalne mržnje

Nazivanjem Albanaca životinjama, kerovima koji se množe, psovanjem albanske majke, ponižavanjem pred decom, porodicom i na javnom mestu ili zastrašivanjem mogućim kažnjavanjem, ubistvom ili proterivanjem s Kosova, policija Republike Srbije postupa protivno Ustavu SR Jugoslavije (odredba čl. 50) i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (odredba st. 2 čl. 20) koji propisuju zabranu zagovaranja nacionalne, rasne, verske i druge mržnje, netrpeljivosti i neravnopravnosti.

Tortura, ponižavanje i nehumano postupanje

Podaci pokazuju da policija primenjuje torturu za vreme informativnog razgovora. Vezivanje ljudi, primoravanje da satima stoje na nožnim prstima, batinanje do gubljenja svesti i namerno udaranje po osetljivijim delovima tela obeležavaju praksu prikupljanja obaveštenja od Albanaca u 1994. godini. Fizička sila često se koristi i prema starim, bolesnim i deci. Događa se da nastavnika Albanca tuče njegov nekadašnji kolega Srbin ili učenik, koji su se u međuvremenu zaposlili u policiji.

Iako je nanošenje telesnih povreda, gaženje dostojanstva, mučenje ili podvrgavanje drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupku zabranjeno Ustavom Srbije (odredba čl. 26), Ustavom SR Jugoslavije (odredba čl. 25) i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (odredba čl. 7), u praksi, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije upotrebljavaju silu i druge mere protivpravne prinude prema Albancima, slobodno i prema svom nahođenju.

Fond za humanitarno pravo

Prisvajanje imovine

Prikupljeni podaci pokazuju da pripadnici i rezervisti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije često upadaju u albanske kuće i nasilno iseljavaju ljude na ulicu. Više od 400 registrovanih slučajeva otkrivaju da se radi o prisvajanju imovine Albanaca i o nasilnom izbacivanju albanskih porodica iz stana koji koriste na osnovu važećeg ugovora. Nema primera da je na osnovu presude suda o iseljenju bespravno useljenog lica, neka albanska porodica vraćena u svoj stan. U praksi takođe nema primera da je Srbin, koji je prisvojio imovinu Albanca, odgovarao po zakonu, za izvršenje krivičnog dela koje izaziva ili može izazvati osećaj nespokojsva ili neravnopravnosti kod građana pripadnika drugog naroda.

Iako Ustav Srbije (čl. 34), Ustav SR Jugoslavije (čl. 51) jamči pravo svojine i pravo na nepovredivost stana (čl. 21 Ustava Srbije i čl. 31 Ustava SR Jugoslavije), nezakonitim ponašanjem pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, dugotrajnim sudskim procesima i neizvršavanjem sudskih presuda velikom broju Albanaca ograničava se uživanje ovih prava.

Ograničavanje političkih prava

Okupljanje Albanaca na književnoj tribini ili povodom proslava političkog ili nepolitičkog karaktera, sastanci članova udruženja, sportska takmičenja i susreti aktivista za ljudska prava ili članova političkih organizacija s međunarodnim delegacijama tretiraju se kao zabranjene, nezakonite aktivnosti koje su usmerene protiv Republike Srbije. Sva takva okupljanja prekidaju se ili ometaju, navodno zbog prekršaja odredbe Zakona o okupljanju građana koja se odnosi na organizovanje javnog skupa i obavezu prethodne prijave. Često se događa da policija prekida sastanke lokalnih odbora Demokratskog saveza Kosova i hapsi članove s obrazloženjem da slobodno mogu da se okupljaju kad formiraju svoju državu ili u Albaniji. Po pravilu, ometanje i zabrane praćene su fizičkim nasiljem prema učesnicima skupa.

Ovakvim postupanjem policija institucionalizuje posebne uslove i ograničenja za građane pripadnike albanske etničke zajednice. Iako odredba čl. 43 Ustava Srbije i odredba čl. 40 Ustava SR Jugoslavije jamči pravo mirnog okupljanja, efektivno vršenje i uživanje ovog prava ozbiljno je ugroženo nepravilnom primenom pravnih normi o javnim skupovima, zastrašivanjem, hapšenjem i zlostavljanjem.

S tim u vezi, u praksi se često vrši zastrašivanje aktivista albanskih političkih organizacija i običnih ljudi zbog njihovog političkog mišljenja i stavova o rešavanju kosovskog problema stvaranjem nezavisnog Kosova ili ujedinjenjem s Albanijom. Policija upada na skupove, obično lokalnih odbora političkih organizacija ili udruženja, prekida ih zato što ceni da je zabranjeno čak i razmatranje takvih stavova.

Na taj način, u suprotnosti s unutrašnjim i međunarodnim pravnim normama (čl. 45 Ustava Srbije, čl. 35 Ustava SR Jugoslavije i čl. 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima) uživanje slobode od uznemiravanja zbog svog mišljenja podvrgnuto je ograničenju koje propisuje policija.

Tretiranje registrovane stranke Demokratskog saveza Kosova kao zabranjene, ometanje rada lokalnih odbora i hapšenje aktivista političkih organizacija, udruženja i članova sindikata, koji u svom političkom ponašanju ne primenjuju i ne pozivaju na upotrebu sile, pokazuje se u praksi kao

Fond za humanitarno pravo

ozbiljna pretnja slobodnom političkom, sindikalnom i drugom udruživanju građana, pripadnika albanske etničke zajednice.

Pomenutim ponašanjem državnih organa Republike Srbije prekršene su odredbe čl. 44 Ustava Srbije, čl. 41 Ustava SR Jugoslavije i čl. 22 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koje garantuju vršenje i uživanje prava udruživanja. Ograničenja koja primenjuje policija nisu predviđena zakonom i ne mogu se pravdati neophodnošću u interesu nacionalne bezbednosti ili zaštite prava i slobode drugih.

Politička suđenja

Podaci pokazuju da je u 1994. godini upadljivo povećan broj optuženih i osuđenih Albanaca za krivično delo udruživanja radi neprijateljske delatnosti iz čl. 136 ili za krivično delo ugrožavanja teritorijalne celine zemlje iz čl. 116, kažnjivo po čl. 138, Krivičnog zakona SR Jugoslavije. Sudeći po broju i obrazloženju rešenja o pokretanju istrage protiv članova sindikata bivših kosovskih policajaca, koja su doneta u decembru 1994. i januaru 1995. godine, još najmanje 130 Albanaca odgovaraće za izvršenje krivičnog dela ugrožavanja teritorijalne celine. Po prvi put, među okrivljenim, ima i građana turske nacionalnosti.

U svim takvim sudskim procesima policija ima glavnu ulogu. Pritvara i zadržava u pritvoru na osnovu zakona koji nisu usaglašeni s Ustavom SR Jugoslavije. Za vreme policijskog pritvora, primorava okrivljene na davanje lažnih iskaza, upotrebljava silu i druge mere protivpravne prinude radi postizanja priznanja. Sud ne sprečava policijsku torturu. Navodno, sud ne odgovara za postupke drugih organa. U velikom broju slučajeva ceo istražni postupak vodi Služba državne bezbednosti. Iz takve istrage isključena je profesionalna odbrana. Presude se zasnivaju na dokazima koje pribavlja policija protivno propisima krivičnog postupka.

Među optuženim i osuđenim za izvršenje krivičnih dela protiv nacionalne bezbednosti zemlje (čl. 116 i čl. 136 KZ SR Jugoslavije) najviše je članova Demokratskog saveza Kosova i građanskih udruženja. O političkim razlozima suđenja govori se čak i pred sudom. Tako, pred Okružnim sudom u Peći, javni tužilac Miladin Popović podvlači da se ne sudi samo optuženim, nego i politici stranaka koje okupljaju Albance.

U praksi, pripadništvo udruženju, osnivanje komisija registrovane stranke ili pravljenje spiskova muškaraca u određenoj starosnoj dobi tretira se kao krivično delo protiv nacionalne bezbednosti zemlje.

Sve to ukazuje da pokretanje krivičnih postupaka i suđenja za izvršenje krivičnih dela udruživanja radi neprijateljske delatnosti i ugrožavanja teritorijalne celine predstavljaju ograničavanje slobode političkog mišljenja i udruživanja .

Segregacija u školama

Istraživanje uslova u osnovnim i srednjim školama u kojima se nastava odvija na albanskom jeziku ukazuje na teške uslove koji su nametnuti pripadnicima albanske etničke zajednice. U kontekstu primene jedinstvenog nastavnog plana i programa obrazovanja, izvršeno je izdvajanje albanske dece, navodno zato što njihovi učitelji i roditelji ne prihvataju pravila i propise koja se jednako odnose na sve. Srbi s Kosova, roditelji, učitelji i školske vlasti, najpre su zahtevali, a onda podelili

Fond za humanitarno pravo

školsku decu po etničkom osnovu, stvaranjem izdvojenih škola za albansku decu. To je uključivalo oduzimanje ili ograničavanje korišćenja kabineta, fiskulturne sale, zvona i dvorišta za albansku decu.

U praksi se primenjuju i druge mere koje karakterišu praksu segregacije i etničke diskriminacije. Direktori i učitelji primorani su da skrivaju školsku dokumentaciju od policije koja uništava čak i potvrde o kupljenom ogrevu. Prilikom pretresanja policija oduzima novac, prikupljen od roditelja i donatora. Na meti su, pre svega, srednje škole. Informacije o poslednjim događajima otkrivaju primenu novih mera kažnjavanja nastavnika u tim školama: u decembru 1994. godine policija je naterala jednog nastavnika da spali knjigu hrvatskog sociologa Rudija Supeka, drugog, da to isto uradi s udžbenikom engleskog jezika, a trećeg da drži ruke na užarenoj peći.

MIŠLJENJA I UVERENJA BEOGRADANA O PROBLEMIMA NA KOSOVU

Na osnovu iskustva u sličnim istraživanjima planiran je uzorak od 220 Beogradjana. Obuhvaćeno je 114 muškaraca i 106 žena, 113 do 40 godina i 107 preko 40 godina, 101 sa osmogodišnjim ili srednjom i 119 sa višom ili visokom školom, 33 stanovnika koji u Beogradu borave manje od 4 godine i 187 s boravkom dužim od 4 godine.

Gde se nalazi Kosovo?

Od 220 ispitanih više od 4/5 (81,8%) odgovorilo je da se Kosovo nalazi u Srbiji, 28,2% da je u Saveznoj Republici Jugoslaviji, a 8,2% da se nalazi u "bivšoj Jugoslaviji". Oko 2,5% ispitanika je odgovorilo da "ne zna tačno" gde se Kosovo nalazi, a oko 1% je otpalo na ostale odgovore (u Makedoniji, u Albaniji). Nešto više mlađih ispitanika smešta Kosovo pre u Srbiju nego u Jugoslaviju (32,7 : 23,4), stariji nešto češće u Jugoslaviju (86 : 77,9%), međutim ove razlike nisu statistički značajne. Razlike po drugim obeležjima izmedju grupa ne postoje.

Ko je Rugova?

Tačno dve trećine ispitanika (66%) zna da je Rugova predsednik Demokratskog Saveza Kosova. 10% misli da je on član pokrajinske vlade Kosova, 9,1% da je predsednik Albanske Partije Rada, i 10,5% da je albanski diplomata. Obrazovaniji ispitanici i oni koji su duže u Beogradu jasno bolje znaju ko je Rugova. U celini gledano, Rugova je poznata ličnost beogradjanima.

Šta je sada najkorisnije za kosovske Albance?

Tri četvrtine ispitanika smatra da je za Albance, u ovom trenutku, najbolje da prihvate Srbiju kao svoju državu (75,5%). Da čute i sačekaju rasplet sukoba između Srba, Hrvata i Muslimana, preporučuje im jedna petina ispitanika (19,1%); da treba da postignu međunarodnu diskusiju svog problema smatra 13,2%; da povrate raniju autonomiju smatra 11,8%. Nije zanemariv ni procenat odgovora "Da Srbija i Albanija podele Kosovo" (7,2%). Muškarci češće nego žene, i to stariji, biraju preporuku "Da prihvate Srbiju kao svoju državu".

Da li ste nekada bili na Kosovu?

Tek nešto više od tri petine ispitanika bilo je na Kosovu. Češće muškarci nego žene (73,7 : 50,9%), stariji nego mlađi (71 : 54%) i beogradjani u odnosu na skoro doseljene (67,9 : 33,3%). Važno je istaći da skoro doseljeni u Beograd očigledno nisu doseljenici sa Kosova, što je za zaključivanje u ovom istraživanju od priličnog značaja.

Fond za humanitarno pravo

Da li je moguće Kosovo urediti tako da se svi koji tamo žive budu zadovoljni?

Više od tri petine ispitanih misli da je to moguće (63,6%). Češće stariji nego mlađi (79,4 : 48,7%), i češće Beogradjani od skorih doseljenika (67,9 : 39,4%).

Kako biste Vi rešili problem Kosova?

Na otvoreno pitanje dobijeno je prilično bogatstvo odgovora koje bi se moglo sažeti u nekoliko kategorija.

- Proterivanje ili iseljavanje Albanaca - 24,5%**
- Povećanje represije - 14,5%**
- Primena zakonskih mera - 12,7%**
- Naseljavanje Kosova izbeglicama - 3,2%**
- Vraćanje Srba na Kosovo - 1,4%**
- Podela Kosova na albanski i srpski deo (ili otcepljenje dela Kosova) - 3,2%**
- Podela Kosova između Srbije i Albanije - 2,3%**
- Kompromisni dijalog, pregovori, dogovori Srba i Albanaca - 10%**
- Davanje veće (ili vraćanje bivše autonomije) - 10%**
- Garantovanje jednakih ljudskih prava Srbima i Albancima - 6,4%**
- Ekonomski prosperitet (zapošljavanje i sl.) - 3,6%**
- Regulisanje nataliteta Albanaca - 1%**
- Politička rešenja (dozvoljavanje partija, slobodni izbori i sl.) - 6,4%**

Manje obrazovani beograđani su radikalniji i u većem procentu se izjašnjavaju za iseljenje i represiju (50,5 : 28,6). Skoro doseljeni su radikalniji od Beograđana (60,6 : 34,7).

Ako su obrazovaniji i starosedeoci Beograda relativno protiv nasilnog iseljenja i represivnih mera, izgleda da u istoj meri nisu ni za kompromis, davanje autonomije i jednaka prava pripadnika drugih etničkih zajednica.

NAPOMENA

Dokument KOSOVSKI ALBANCI II upućen je Skupštini, Vladi, Ministarstvu za unutrašnje poslove, Ministarstvu za pravdu, Tužilaštvu i Predsedniku SR Jugoslavije, kao i istim organima Republike Srbije.

Upućen je Savetu bezbednosti, Generalnoj skupštini i Komisiji za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Konferenciji o bezbednosti i saradnji u Evropi, Evropskoj zajednici, Komitetu protiv rasne diskriminacije i Komitetu protiv torture.